

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

Haftalik gazeta 1956-yil 4-yanvardan chiqarib boshlagan

www.uzas.uz

2018-yil 8-avgust №32-33 (4482-83)

“ЎЗБЕК МУМТОЗ ВА ЗАМОНАВИЙ АДАБИЁТИНИ ХАЛҚАРО МИКЁСДА ЎРГАНИШ ВА ТАРҒИБ ҚИЛИШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ” МАВЗУСИДАГИ ХАЛҚАРО КОНФЕРЕНЦИЯ ИШТИРОКЧИЛАРИГА

Хурматли конференция қатнашчилари!

Қадри дўстлар!

Хонимлар ва жаноблар!

Авваламбор, сиз азиятларни — дунёнинг олис ва яқин турли қитъа ва минтақаларидан юртимизга ташриф буюрган муҳтарам меҳмонларимизни бугунги адабий анжуманинг очилиши билан чин қалбимдан муборакбод этаман.

Сизларнинг ушбу нуфузли халқаро конференциядаги иштирокингизни биз биринчи навбатда ўзбек халқига, унинг қадимий ва бой маънавий меросига, замонавий адабиётга бўлган чуқур ҳурмат ва эътиборнинг амалий ифодаси сифатида қабул қиламиз.

Биз сизларнинг ҳар бирингизни ўзбек адабиёти ва маданиятининг моҳир билимдони ва жонқуяр тарғиботчиси, Ўзбекистоннинг чинакам дўсти, маънавий соҳасидаги ишончли ҳамкоримиз деб биламиз ва сизларнинг олижаноб фаолиятингизни юксак баҳолаймиз.

Фурсатдан фойдаланиб, миллий адабиётимизни ўз юртингизда ва халқаро майдонда бегараз тарғиб ва ташвиқ этиб келаётганингиз учун барчангизга самимий миннатдорлик изҳор этишни ўзининг шарафли бурчим, деб биламан.

Муҳтарам анжуман иштирокчилари!

Ҳаёт муҳим ва долзарб мавзуга бағишланган ушбу конференция Ўзбекистон Республикасининг мустақиллик байрами арафасида бўлиб ўтаётгани ўзига хос рамзий маънога эга.

Бундан йигирма етти йил олдин халқимизнинг хоҳиш-иродаси ва азму қарори билан қўлга киритилган миллий мустақиллик биз учун жаҳон халқларининг эркин ва озод оиласига тенг ҳуқуқли аъзо бўлиб кириш, дунё ҳамжамияти билан барча соҳаларда, жумладан, маданий-гуманитар соҳада самарали ҳамкорлик ўрнатиш имконини яратиб берди.

Бугунги кунда Ўзбекистон ўз тараққиётининг янги, юксак босқичига қадам қўймоқда. Биз миллий тикланишдан — миллий юксалишга эришишни ўз олдимизга энг муҳим ва устувор вазифа қилиб қўйдик. Бу улғу мақсадга эса жаҳон аҳли билан ҳамжиҳат ва ҳамкор бўлиб яшаш, очик демократик жамият қуриш, ҳаётимизда миллий ва умумбаъшарий қадриятларга ҳурмат туйғусини янада кенг қарор топтириш орқалигина эришиш мумкинлигини биз яхши англаймиз.

Айни шу нуқтаи назардан қараганда, ўзбек мумтоз ва замонавий адабиётини халқаро миқёсда ўрганиш ва тарғиб қилиш, кўп қиррали бу мавзунинг

бугунги кунда дунё адабий маконида юз бераётган энг муҳим жараёнлар билан узвий боғлиқ ҳолда таҳлил этиб, зарур илмий-амалий хулосалар чиқариш, келгуси вазифаларимизни белгилаб олиш, ўйлаш, катта аҳамиятга эга.

Айниқса, ҳозирги нотинч ва таҳликали замонда бутун башарият олдида пайдо бўлаётган, биз илгари дуч келмаган ғоят мураккаб муаммолар, глобал хавф-хатарларни биргаликда бартараф этиш, шу йўлда барча эзгу ниятли инсонларни бирлаштиришда, дунё аҳолисининг қарийб учдан бир қисmini ташкил этадиган ёшларни гуманистик ғоялар руҳида тарбиялашда бадий сўз санъатининг ўрни ва масъулиятини ҳар қачонгидан ҳам юксалтириш зарурлигини бугун ҳаётнинг ўзи тақозо этмоқда.

Бу борада Ўзбекистонда амалга оширилаётган эътиборга молик ишлар, хусусан, илм-фан, таълим-тарбия, маданият, санъат ва адабиёт соҳаларини изчил ривожлантириш, бозор иқтисодиёти шароитида илм ва ижод аҳлини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, китобхонлик маданиятини ошириш каби вазифалар давлат сиёсатининг устувор йўналишига айлангани ҳақида сизлар конференция иши давомида етарлича маълумотга эга бўласиз, деб ўйлайман.

Бу ҳақда гапирганда, бир фикрга алоҳида ургу беришни ўринли, деб биламан.

Биз Ўзбекистонда “Адабий дўстлик — абадий дўстлик” деган чуқур маъноли тамойилга амал қилган ҳолда, жаҳон адабиётининг дурдона асарларини ўзбек тилига таржима қилиш ва нашр этиш масаласига ғоят жиддий эътибор қаратмоқдамиз.

Юртимизда дунё адабиётининг бебаҳо мулки бўлган минг-минглаб асарлар таржима қилиниб, китобхонлар қалбидан жой олгани, бадий таржима ва таржимашунослик бўйича ўзига хос ижодий мактаб шаклланиши алоҳида таъкидлаш лозим.

Шу билан бир қаторда, асрлар давомида қомил инсон тарбияси, адолатли жамият, шахс эркинлиги, Ватан озолиги, бунёдкорлик, бағрикенглик ва байналмилалчилик, одабийлик каби ўлмас ғазиларни тараннум этиб келаётган мумтоз ва замонавий адабиётимизнинг энг сара намуналарини хорижий тилларга ўғриш ва чет элларда тарғиб этиш бўйича ҳам мамлакатимизда катта ишлар амалга оширилмоқда.

Бу борада республикаимиз таълим муассасаларида ўзбек тили билан бирга қорақалпоқ, рус, тожик, қozoқ, қирғиз, туркман тилларида таълим бериш йўлга қўйилгани, олий ўқув юртимизда

инглиз, француз, немис, испан, япон, хитой, корейс, араб филологияси махсус фан сифатида ўқитилаётгани муҳим аҳамият касб этмоқда.

Айни вақтда бу соҳада ҳам олдимизда қўлгина долзарб ва муҳим вазифалар турганини ҳам қайд этиш зарур. Хусусан, ҳозирга қадар жаҳон адабиётидан она тилимизга таржима қилинган асарлар асарлар восита тиллар орқали амалга оширилган ва бу ҳол бугунги кунда ҳам давом этмоқда. Ёш таржимонларимиз аслият тилини яхши билсаларда, кўп ҳолларда уларда бадий маҳорат етишмапти. Худди шундай ҳолатни ўзбек адабиёти намуналарини бошқа тилларга таржима қилиш соҳасида ҳам кузатиш мумкин.

Бугун мамлакатимизда сизларнинг фаол сайёҳаракатингиз билан биринчи бор ўтказилаётган ушбу халқаро конференция мана шундай муҳим ижодий муаммоларни атрофича муҳокама қилиш, бу борада халқаро тажриба, замонавий ахборот-коммуникация технологиялари, интернет имкониятларидан янада кенроқ фойдаланиш, дўстлик алоқаларини тиклаш ва мустаҳкамлаш, ижодий уюшмалар, адабий нашрлар ўртасида ҳамкорликни кучайтириш, ўзаро борди-келдиларни йўлга қўйишга доир амалий тақдирлар ишлаб чиқишга хизмат қилади, деб ишонаман.

Бу муҳим йўналишда биз сизлар билан ҳар томонлама самарали ҳамкорлик қилишга доимо тайёремиз. Жумладан, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси қошида сизларнинг иштирокингизда Ўзбек адабиётининг хорижий дўстлари кенгашини тузиш ва унинг фаолиятини тизимли асосда ташкил этиш бу йўлдаги дастлабки амалий қадам бўлиши мумкин.

Муҳтарам дўстлар!

Бундан юз йил муқаддам буюк ўзбек шоири Абдулҳамид Сулаймон ўғли Чўлпон “Адабиёт яшаса, миллат яшар!” деган оташин даъват билан майдонга чиққан эди.

Ҳаёт ва тарих синовларидан ўтган теран маъноли бу сўзлар бугун ҳам ўз аҳамияти ва қимматини йўқотган эмас. Дарҳақиқат, адабиёт, санъат ва маданият яшаса, миллат ва халқ, бутун инсоният беэзаол яшайди.

Мана шундай эзгу ва шарафли ишга ўз ҳаётини бағишлаган сиз, азиятларга сийҳат-саломатлик, ижодий ютуқлар, бахт ва омад, конференция ишига муваффақият тилайман.

Шавкат МИРЗИЁЕВ,

Ўзбекистон Республикаси Президенти

АДАБИЙ ВА АБАДИЙ ҲАМКОРЛИК ЙЎЛИДА

«Оинаи ҳар миллат эрур тил, адабиёт» деб ёзганида XX асрнинг улғу маърифатпарварлари Абдулла Авлоний айни ҳақиқатни айтган эди. Чиндан, адабиётни Ватан ва миллат ҳаётини бутун мураккабликлари, дарду қувончлари, бор бўй-басти билан акс эттирувчи ойнага қийслаш мумкин. Жаҳон халқлари адабиёти бирлашганда эса, ҳақиқий маънодаги оинаи жаҳоннамога айланади. Унда умуминсоният ҳаёти, умумбаъшарий ғоялар намоён бўлади.

Бугун оламни, таъбир жоиз бўлса, бамисоли маънавий бухронлар гирдобиде қайчилаб турган улкан кемага менгаш мумкин. Бу кемани оммавий маданиятсизлик тўққини тобора исқандар жасига олаётгани сир эмас. Аввасиз бу тўққинни жоловлалаш фақат адабиётгана қодир бўла олиши барчамизга аён. Маънавий янгилашга, маърифий юксалишга эришмоқнинг ягона йўли адабиёт экани маълум. Зеро, бугунги глобаллашув жараёни техника-технология ёхуд ахборот тезкорлиги борасида қанчалик юксак чўққиларни забт этган бўлмасин, тобора чуқурлашиб бораётган маънавий-ахлоқий таназзулнинг олдини олиш нақадар мушкул эканидан ҳам кўз юмиб бўлмайди. Ҳақиқат шундаки, инсоният бошдан кечираётган бу мураккаб ва зиддиятли жараён биринчи навбатда ижод аҳли қалбиде акс садо беради. Бундан энг аввал изтироб чекадиган ҳам ижодкордир. Шунинг баробарида, шоир ёки адиб ҳақ сўзи орқали инсоният қалбидеги жароҳатларга малҳам қўйиши мумкинлиги ҳам бор гап. Жаҳон адабиёти тарихида бунга қўллаб-қувватлаш келтириш мумкин. Ўзбек адабиётининг буюк намунасида ҳазрат Алишер Навоийнинг ҳикмат нурига йўғрилган:

Олам аҳли, билингизким,
иш эмас душманлик,
ёр ўлуғ бир-бирингизгаким,

эррў ёрлғиш —

деган кўнгил нидоси бунинг ёрқин исботидир. Беш ярим асрдан зиёдор вақт ўтган бўлса ҳам, буюк шоирнинг теран моҳиятини ифодалаган бу сўзлар ўз долзарблигини мудом сақлаб келаётди. Дунёда кечаётган бугунги зиддиятли ҳодисаларга замонлар оша энг таъсирчан муносабат ифодаланган бу сатрларда.

Маълум бўладики, адабиёт аҳлининг жаҳон миқёсидеги бирдамлиги, ўзаро фикр алмашинуви, турли халқлар адабий-эстетик тафаккурининг бир-бирига яқинлашуви ҳаётий заруриятдир. Умуминсоний муаммолар ечимиде ижодкорнинг ҳақ сўзи ҳал қилувчи аҳамиятга эга десак, заррача муболаға бўлмайди. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ташаббуси билан ўтказилаётган «Ўзбек мумтоз ва замонавий адабиётини халқаро миқёсда ўрганиш ва тарғиб қилишнинг долзарб масалалари» мавзудеги халқаро анжуман ана шу йўлдаги муҳим қадам бўлишдан умидворимиз.

Бугунги кунда Ўзбекистонда адабиётга бўлган эътибор ҳар қачонгидан ҳам кучайганини таъкидлашга бурчимиз. Муҳтарам Президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг жорий йилнинг 5 апрелида имзолаган «Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори бунинг ёрқин исботидир. Тарихий аҳамиятга молик ушбу қарорда жаҳон адабиётининг энг

яхши намуналарини ўзбек тилига таржима қилиш ва чоп этиш, мумтоз ва замонавий адабиётимизнинг энг сара намуналарини хорижий тилларга ўғриш ва чет элларда тарғиб этиш масаласига алоҳида эътибор қаратилган.

Айни кезде, ушбу тарихий қарордан келиб чиқиб, Ёзувчилар уюшмаси қошида бадий асарларни хорижий тилларга таржима қилиш мақсадида миллий адабиётимизнинг энг яхши намуналарини аниқлаш бўйича махсус комиссия тузилган. Комиссия томонидан сараланган асарларни «Ижод» жамоат фонди маблағлари ҳисобидан юқори сифат билан таржима қилиш ва чет элларда нашр эттириш устида ижодий ишлар бошлаб юборилган. Бу борада дунёнинг турли мамлакатларидан келиб, ушбу халқаро конференцияда иштирок этаётган адабиёт аҳли билан изчил ҳамкорлик қилиш орқалигина қўзланган маррага эришиш мумкин.

Адабиёт миллий шаклда намоён бўлади ва миллий руҳни ифода этади. Шунинг баробарида, чинакам бадий асарда умуминсоний ғоялар тажассум топади. Ҳақиқий ижод намунаси, миллатидан қатъи назар, ҳар бир инсон қалбиде акс садо беради. Кўнгилларда изтироб ёхуд қувонч ҳиссини уйғотади. Юксак орзу-идеаллар сари интилиш туйғусини пайдо қилади. Ана шу жиҳатдан сўз санъатининг нодир намуналари умуминсониятга дахлдордир. Адабиётларо алоқаларни ривожлантириш шунинг учун ҳам алоҳида аҳамиятга эга. Анжуманда биз адабий-эстетик идеалнинг умуминсоний миқёсда хусусида фикр алмашдик, муноза-ра, музоаба қилдик. Конференцияда ўзбек мумтоз ва замонавий адабиёти намуналарининг хорижда ўрганилиши ва тарғиб этилиши, бадий таржима муаммолари, моҳир таржимонлар тайёрлашда миллий ва хорижий тажрибани уйғунлаштириш, халқаро адабий алоқаларни кучайтиришнинг долзарб масалалари юзасидан фикр алмашилди. Йигирма беш мамлакатдан ташриф буюрган қирққа яқин атоқли олимлар, машҳур адиблар, салоҳиятли таржимонлар илмий-ижодий лабораторияси билан яқиндан танишиш, маҳорат сирларидан сабоқ олиш имкониятини бериши жиҳатидан ҳам бу анжуманинг аҳамияти тенгсиз, деб ўйлайман.

Биз ўзбек мумтоз ва замонавий адабиёти намуналарини таржима ва тадқиқ қилиш, халқаро миқёсда тарғиб этиш билан боғлиқ бутун дунёда олиб борилаётган илмий-ижодий изланишларни мувофиқлаштириш, энг муҳими, долзарб муаммолар ечимига сафарбар этиш орқали адабий жараён ва бадий таржима ривожига муносиб ҳисса қўша оламиз.

Сирожддин САЙИД,
Ўзбекистон Ёзувчилар
уюшмаси раиси,
Халқ шоири

ЧИН ДЎСТЛАР АНЖУМАНИ

Адабиёт дурдоналари жуғрофий чегараларни тан олмайди. Унинг олдида биргина довод бор, бу — тил ва таржима билан боғлиқ муаммо. Зеро, бугунги кунда яратилаётган бадий асарларга доир ушбу масала билан боғлиқ ишлар бисёр. Алишер Навоий, Заҳириддин Муҳаммад Бобур, Носириддин Рабғўзий сингари улғуларимизнинг асарлари ўз даврларидаёқ бу доводлардан ошиб, дунё халқларининг маънавий мулкига айланган.

Куни кеча Тошкентда Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси, Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳамда Ўзбекистон Фанлар академияси ҳамкорлигида ташкил этилган “Ўзбек мумтоз ва замонавий адабиётини халқаро миқёсда ўрганиш ва тарғиб қилишнинг долзарб масалалари” мавзусидаги халқаро конференциянинг бош мақсади ҳам ўзбек мумтоз ва замонавий адабиёт намуналарини ўрганаётган, хорижий тилларга таржима қилаётган чет эллик таржимонлар, мазкур соҳаларда илмий изланиш олиб бораётган хорижий мутахассислар билан яқиндан мулоқотни йўлга қўйиш, уларнинг ўзбек адабиёти тарихи, бугуни ва истикболига доир фикр-мулоҳазаларни эшитиш ҳамда ўзбек олимлари эришаётган ютуқлар, замонавий миллий адабиётда яратилаётган янги асарлар билан чет эллик ҳамкорларни таништиришга қаратилди.

Маълумки, ўзбек адабиёти инсоният тамаддунида кўп асрлик тарихга эга. Асрлар давомида миллий қадриятлар асосида такомиллашган, бугунги кунда жаҳондаги илғор тенденцияларни ўзлаштириб, шу асосда замонавий қарашларни ва асрий анъаналарни уйғунлаштирган ноб ҳодисага айланган адабиётимиз ва она тилимиз жаҳондаги ўнлаб университетларда ўрганилаётгани, жаҳон таълим тизимидаги магистратура ва докторантура босқичларида қўллаб-таъқиқот ишлари олиб борилаётгани қўнғу жараёндир.

Давоми иккинчи саҳифада.

Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2018 йил 5 апрелда қабул қилинган “Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори ўзбек адабиётини халқаро миқёсда тарғиб этиш, бу борада дунёнинг турли минтақаларида туриб адабиётимиз тарихини ўрганаётган, адиб ва шоирларимиз асарларини таржима қилаётган барча мутаржимларни ҳамкорликка чорлашга доир муҳим тарихий ҳужжат бўлди.

Қарорда ўшбу йўналишдаги ишларни кучайтириш мақсадида бир қанча вазифалар белгиланди. Жумладан, миллий адабиётимизнинг сара намуналарини танлаб таржима қилиш, бу асарларни “Иход” жамоат фонди маблағлари ҳисобидан чет элларда чоп эттириш, сўз санъатини юксак қадрловчи янги авлод таржимонларини тайёрлаш бўйича аниқ чора-тадбирлар белгиланди. Чунки бугунги кунга ҳақ адабиётнинг жуда катта қисми хориқликлар учун номалумлигича қолмоқда, мумтоз ва замонавий бадиий асарларимиз хориқ тилларига етарли даражада таржима қилинмаган. Бунинг устига малакали таржимонлар деярли йўқ. Табиийки, бу ишларни амалга ошириш таржима этилаётган тил соҳибларининг ҳамкорлигисиз қўтилган натижа бериб қолмайди. Шу жиҳатдан, олдимизда хориқлик олим ва таржимонлар билан алоқа ўрнатиш вазифаси кўндан-кўн рақиб туради. Айни шу ният ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети ташаббуси билан Тошкентда шу йил август ойининг биринчи ўн кунлигида “Ўзбек мумтоз ва замонавий адабиётини халқаро миқёсда ўрганиш ва тарғиб қилишнинг долзарб масалалари” мавзусида халқаро конференция ўтказиш гоёсининг туғилишига сабаб бўлди. Ўшбу конференцияга 25 давлатдан ўзбек адабиёти тарихи билан шуғулланиб келаятган олимлар ва ўзбек адабиёти таржимонлари таклиф этилган. Мақсад — ўзбек адабиётининг чет элларда тарғиботи ҳолатини кескин яхшилаш, бу борада келгусида қилинадиган ишларни аниқ белгилаб олиш учун халқаро ҳамкорлар билан ўзаро фикр алмашишдан иборат.

ЯГОНА МАҚСАД ЙЎЛИДА ҲАМКОРЛИК

Ўшбу конференция тарихий аҳамиятга эга. Президентимиз Шавкат Мирзиёев 2017 йилнинг 3 август кўни Ўзбекистон зиёлилари билан бўлган учрашувда: “*Хавас қилса арзийдиган улуг аждодларимиз бор. Хавас қилса арзийдиган бекиёс бойлиқларимиз бор. Ва мен ишонман, насиб этса, хавас қилса арзийдиган буюк келажагимиз, буюк адабиётимиз ва санъатимиз ҳам, албатта, бўлади*”, — деб айтган фикрларида чуқур маъно-мазмун бор. Тарих, санъат ва адабиёт миллат руҳи, миллат гурури, миллат тафаккурини ўзида акс эттиради. Бугун, Ўзбекистон катта журъат ва шахдам қадамлар билан ривожланиётган мамлакатлар қаторида олға интилаётган бир пайтда унинг қадим маданияти, юксак маънавиятини адабиёт орқали халқон халқларига таништириш ўзбек халқининг буюк миллат деган тарихий мақомини тиклашга хизмат қилади. Бизнинг адабиётимиз бой меросга ва бутун дунёга ўрناк бўлган намоёндаларига эга. Биз ҳақли равишда улар билан фахрланамиз. Аммо, минг афсуски, уни дунёга таништириш ишларида оқсаб қолгандик. Шу маънода, мазкур конференция дунё олимлари ва таржимонларининг бошини қовуштириб ягона мақсад сари ҳамкорликда залворли ишларни амалга оширишимизда биринчи қадам бўлади.

Ўшбу нуфузли анжуман Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ташаббуси билан

очилган ва Алишер Навоий номи билан аталадиган Ўзбек тили ва адабиёти университетида ўтади. Бу бежиз эмас. Университет эндигина 2 ёшга кирди. Унинг зиммасига ўзбек тили ва адабиётини халқаро миқёсда илмий ўрганиш, унинг нуфузини ошириш чораларини қўриш, университети ўзбек тили ва адабиётини ўрганишнинг жаҳоний марказига айлантириш каби ўта масъулиятли ва шарафли вазифа юклатилган. 2017 йил 23 декабрда уни-

верситет биносининг очилиш маросимида давлатимиз раҳбари шахсан ташриф буюриб, бугунги кунда ўзбек тили ва адабиётини дунёга тарғиб қилиш, шу соҳада машғул бўлган бутун дунё олимларини университет билан боғлаш ва ҳамкорликни йўлга қўйиш бўйича бир қанча топшириқлар берган эдилар. Шу йилнинг май ойида университетда “Ўзбек тилининг жаҳон туркологиясидаги ўрни ва халқаро ҳамкорлик истикболлари” мавзусида халқаро давра суҳбати ташкил этдик. Унда 20 давлатдан ўзбек тили билан шуғулланаётган мутахассислар ва турколог олимлар қатнашдилар. Ўшбу давра суҳбати ўзига хос танишув маросими бўлди, десак ҳам бўлади. Уларга университетимизнинг таъсис этилиш тарихи, олдида турган вазифалари ҳақида батафсил маълумот бердик. Ана шу давра суҳбатидан сўнг ўтган даврда хориқдаги бир қанча турдош олий таълим муассасалари ва илмий-тадқиқот институтлари билан яқин алоқалар ўрнатилди. Озарбойжон, Туркия, Буюк Британия илмий марказлари билан ҳамкорликда илмий лойиҳаларни амалга ошириш бўйича ишлар ниҳоясига етмоқда. Бир қанча йирик халқаро илмий ассоциациялардан аъзоликка қабул қилиш бўйича таклифлар олдик. Шу йилнинг 14 — 16 сентябр кунлари ўша давра суҳбатидеги келишувга биноан, Татаристон ва Бошқирдистон Фанлар академиясининг, Туркия ва Озарбойжон Илмлар академияларининг нуфузли

вакиллари бир қанча университетлар ректорлари билан биргаликда университети-миз меҳмони бўлади. Ташриф доирасида университетда халқаро туркология илмий-тадқиқот марказининг очилиш маросими ўтказилади. Бу марказ асос-этибори билан давлатимиз раҳбарининг ўзбек тилининг халқаро нуфузини таъминлаш ва тилимизнинг тарихи, бугуни ва истикболи билан боғлиқ илмий тадқиқотларни халқаро миқёсда олиб бориш зарурлиги ҳақидаги кўрсатмаларини бажаришга хизмат қилади. Ўзбек адабиёти тарғиботи бўйича ўтказиладиган халқаро анжуман ҳам худди шу кўрсатмалар моҳиятидан келиб чиқадиған яна бир муҳим тадбир сифатида университетимиз учун ўта аҳамиятлидир. Зеро, бу анжуман тарихида биринчи марта дунё адабиётшунослари олдида ўз сўзимизни айтиш имконини беради. Ўзбек адабиёти таржималари бўйича мамлакат ва чет эллардаги ҳолат, ўзбек мумтоз ва замонавий адабиётимиз тарихи ва ҳозирги адабий жараёнга оид дунёда олиб борилаётган илмий тадқиқотлар қўламини, ютуқ ва камчиликлар бўйича дастлабки тасаввурларимиз шаклланади. Энг муҳими, биз Президентимиз айтганларидек, “Ўзимизнинг ва дунё олимларининг бошини қовуштириб, бир эзгу мақсадга, яъни ўзбек адабиётини дунёда тараннум этишга йўналтирамиз”.

Шу муносабат билан анжуман ишидан қутиладиган муҳим натижа сифатида Тошкентда “Ўзбек адабиёти таржимонлари ва илмий изланувчилар бутунжаҳон ассоциацияси”ни таъсис этиш ҳақида таклиф киритмоқчимиз. Ўшбу ассоциация аъзолари ҳар йили феврал ойида кенг нишонланадиган ҳазрат Алишер Навоий туғилган кун арафасида илмий ҳисобот йиғилишида қатнашишлари, йил давомида жаҳон миқёсида олиб борилган ишлар билан танишиб боришлари ва янги гоғлар билан ўртоқлашишлари лозим. Ўйлашимизки, келгусида ўзбек адабиётининг жаҳон миқёсида кенг танилишига янада янги имкониятлар эшигини очади.

**ШУХРАТ СИРОЖИДДИНОВ,
Алишер Навоий номидаги
Тошкент давлат ўзбек тили ва
адабиёти университети ректори**

кўрмоқ керак. Табиийки, бу масалалар анжуманда атрофлича муҳокама қилинди.

Россияда Шарк, туркий ва ўзбек адабиётига қизиқиш ҳеч қачон сўнган эмас. Биргина “Роман-газета”ни мисол қилиб келтирай. Мажалланинг шу йил июль сонидеги Ўлжас Сулеймоновнинг “Аз и Я” (“Тил ва Мен”) деган роман-тадқиқотининг янги таҳрири чоп этилди. Ўтган йили эса озарбайжон адабиёти классиги Элчиннинг “Голова” (“Бош”) деган тарихий романини чоп этган эдик. Ўзининг 90 ёшини нишонлаган мажламининг саҳифаларидан замонавий ўзбек насри ҳам муносиб жой олишини жуда хоҳладим.

Тошкент анжумани сингари тадбирлар катта наф бериши ўз-ўзидан аён. Улар турли мамлакатлар қалам аҳлини бирлаштирилади, қўшни халқлар руҳияти ва маданиятини янгидан кашф этишга имкон яратади, ижодий ҳамкорлик уфқларини кенгайтиради.

Флора ФАХРУТДИНОВА ёзиб олди.

Уюшма фаолиятдан

ҚАРДОШЛИҚ РИШТАЛАРИ

Юртимизга келган Тожикистон дўстлик делегацияси Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасига ташриф буюрди. Учрашувда Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раиси Сирожи-дин Саййид, Тожикистон Республикаси маданият вазири Шамсиддин Орумбекзода ва бошқалар ўзбек ва тожик халқларини кўп асрлик дўстлик ва яхши қўшнилик ришталари, умумий тарих, ягона дин, маданият, урф-одат ва анъаналар муштараклиги боғлаб туриши, сўнгги йилларда икки давлат раҳбарларининг ташаббуслари билан турли жабҳаларда ўзаро манфаатли ҳамкорлик ривожланиб бораётганини таъкидлади.

Тожик халқи Ҳазрат Навоийни, ўзбек адабиётини қанчалар эъзозласа, ўзбек халқи ҳам Абдурахмон Жомийни, тожик адабиётини шунчалар қадрлайди. Самарқанд шаҳрида ўзбек ва тожик адабиётининг икки буюк мутафаккири — Алишер Навоий ва Абдурахмон Жомийга ҳайкал ўрнатилди. Тожикистон Президенти Душанбедаги Бехзод кўчасида жойлашган истироҳат боғининг номи “Низомиддин Алишер Навоий” деб қайта номлаш, у ерда ўзбек ва тожик халқлари дўстлигининг рамзи сифатида Алишер Навоий ва Абдурахмон Жомий ҳайкаллари ўрнатишга қарор қилди. Буларнинг барчаси Ўзбекистон билан Тожикистон ўртасидаги алоқаларни мустаҳкамлашга хизмат қилади. Ташриф доирасида Тожикистон делегацияси пойтахтдаги Ҳазрати Имом мажмуасини зиёрат қилди.

Тожикистон Республикаси маданият вазири Шамсиддин Орумбекзода бошчилигидаги Тожикистон дўстлик делегацияси аъзолари ташриф давомида Самарқанд шаҳрида ҳам бўлишди. Кўҳна ва нафисроқ шаҳар эътиратидан кейин меҳмонлар вилоят ҳокимлигида шу ҳудудда яшаб ижод қилаётган санъаткорлар, олимлар, ёзувчи-шоирлар, журналистлар билан мулоқот қилишди. Тадбирда Ўзбекистон Республикаси маданият вазирининг биринчи ўринбосари Озодбек Назарбеков, вилоят ҳокими ўринбосари Рустам Қобилов қатнашди. Тадбирда Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзолари — Хосият Бобомуродова, Фармон Тошев, уюшма вилоят бўлимининг масъул котиби Тошпўлат Тугалов сўзга чиқиб, меҳмонларни қутлади. Тадбир доирасида ўтказилган мушоирода меҳмон ва мезбон санъаткорлар, шоирлар фаол иштирок этишди. Ҳамкорликда амалга оширилаётган ижодий режалар, адабий анжуманлар борасида келишиб олинди.

Куни кеча Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида буюк шоир Абдурахмон Жомийнинг “Муҳаббат маҳзани” китоби тақдими бўлиб ўтди. “Ўзбек мумтоз ва замонавий адабиётини халқаро миқёсда ўрганиш ва тарғиб қилишнинг долзарб масалалари” мавзусидаги халқаро конференция доирасида ташкил этилган тадбирда юртимизда меҳмон бўлиб турган Тожикистон Ёзувчилар уюшмаси раиси, халқ шоири Низом Қосим, Тожикистоннинг мамлакатимиздаги Фавкуллода ва муҳтор элчиси Содик Имомий, уюшма аъзолари, адиблар, олим ва таржимонлар, ёшлар иштирок этди. Тадбирда ўзбек ва тожик халқларининг кўп асрлик умумий тарих, маданият-маънавий муштараклик бирлаштириб туришини, сўнгги йилларда икки давлат раҳбарларининг ташаббуслари билан бу дўстлик ришталари янада мустаҳкамланиб бораётгани таъкидланди.

Юрий КОЗЛОВ,
“Роман-газета”нинг бош муҳаррири (Россия):

ЯНГИДАН КАШФ ЭТАПМИЗ

Бошланиши биринчи саҳифада.

Дунёнинг йигирма беш давлатидан қирққа яқин шоир, ёзувчи, таржимон ва адабиётшунос олимлар, таниқли адабий нашрларнинг вакиллари қаторида қатнашаётган Қозоғистон Ёзувчилар уюшмаси раиси Улғубек Есдавлат, Тожикистон Ёзувчилар уюшмаси раиси Низом Қосим, Озарбойжон Ёзувчилар бирлиги раиси Анор, Ҳиндистоннинг Панжоб штати Ёзувчилар ассоциацияси раиси Дев Бхадбей ва бошқалар бор. Шунингдек, айни пайтда “Бобурнома”ни туркман тилига таржима қилаётган Туркманистон Фанлар академияси кўлғизмалар миллий институти катта илмий ходими, филология фанлари номзоди Раҳиммамет Куренов, Ғ.Ғулом, Чўлпон, Фитрат, Элбек, Ойбек, Э.Вохидов, А.Орипов шеърларини ўзбек тилидан озарбайжон тилига таржима қилган Озарбайжон Ёзувчилар бирлиги раиси ўринбосари, филология фанлари доктори Фирӯз Мустафо, ўзбек мумтоз адабиёти ва ўзбек маданияти тадқиқотида оид йигирмага яқин китоб муаллифи, Бобур халқаро хайрия жамғармаси ёрлиги соҳиб Муҳаммад Ҳалим Еркин (Швеция), Алишер Навоийнинг “Ҳазойин ул-мао-на”, Абулғозинининг “Шажа-рай турк” асарларини янгидан нашрга тайёрлаган, Мозори Шайх шаҳридаги Ўзбек маданий маркази бошлиғи Абдуллоҳ Рўйин (Афғонистон), Алишер Навоийнинг “Муҳокамат ул-лу-ғатайн”, “Мезон ул-авзон” асарлари ҳақида рисола ёзган, хатларини, ҳикмати сўзларини тўплаб, форс тилига таржима қилиб чоп этган, Навоий асарлари луғатини яратган Техрон педагогика университети профессори Муҳаммадзода Ҳусайн Сидиг (Эрон), Алишер Навоийнинг “Фарҳод ва Ширин” достонини украин тилига таржима қилиб чоп этган, “Адеф-Украина” НУ директори Игорь Шлак (Украина), “Алпомиш”, “Равшан-

эга эмасмиз. Менингча, рус ва ўзбек адабиёти таржимонлари ўртасида аввалги алоқаларни қайта тиклаш ва янги ришталарни бошлаш фурсати аллақачон етган. Рус китобхони бутун ўзбек халқи қандай умргузаронлик қилаётми? Унинг қувончу танишчилари нималардан иборат? Қандай янги муаллифлар ва янги асарлар яратилди, деган саволлар қизиқтиради. Ўзбек қаламшакллари-нинг сара асарлари рус ўқувчисига етиб бориши учун ёзувчи-шоирлар ва адабий жамоатчилик пухта ўйлаб, тизимли равишда иш олиб бормоғи лозим. Бу борада ишни ҳам Россия, ҳам Ўзбекистон муаллифлари тент иштирок этадиган қўшма альманах ва тўғламлар нашр этишдан бошлаш айни муддао бўларди. Ҳамкорликнинг бошқа шакллари ҳақида ҳам, албатта, бош қотириб

ЧИН ДЎСТЛАР АНЖУМАНИ

хон” достонларини немис тилига таржима қилиб, Германияда чоп эттирган Бонн университети профессори Карл Райхл (Германия), “Бобурнома”нинг янги немисча таржимасини Германияда чоп эттирган фан доктори Хелмут Далов (Германия), Чўлпоннинг “Кеча ва кундуз” романини инглиз тилига таржима қилган Кристофер Форт (АҚШ), Ҳиндистон олий таълим тизимидеги ўзбек тили бўйича биринчи ўқитувчи, Ш.Мирзиёевнинг БМТ Бош Ассамблеясида 2017 йилда сўзлаган нутқини инглиз тилидан ўзбекчага таржима қилиб, талабаларга ўқитган Жамия Миллий Исломия Марказий университети, Халқаро тадқиқот Академияси ўзбек тили ва адабиёти кафедраси мудири, профессор Шахид Таслем (Ҳиндистон), Ўзбек ҳадид адабиёти, хусусан, Фитрат ижоди бўйича йирик тадқиқотлар олиб бorgan Токио университети профессори Хисао Коматсу (Япония) сингари ўзбек маданиятининг хориқдаги жонқуярлари бор.

Халқаро конференция тадбирлари Адиблар хйббони ва Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси билан атрофлича танишув, буюк мутафаккир Алишер Навоий ҳайкали пойига гул қўйиш билан бошланди. Шундан сўнг ишти-

рокчилар Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университетида ташкил этилган китоблар кўргазмаси билан танишишди. Бу кўргазма жаҳон адабиёти дурдоналарининг ўзбек тилига таржималаридан ва “Жаҳон адабиёти” журналнинг кўпйиллик сонлари намуналаридан иборат бўлиб, ўзбек таржимонларининг машаққатли меҳнатлари самарасидир.

Миллий адабиётимиз тарихининг ёрқин саҳифаси бўлиб қолажак мазкур анжуман иштирокчиларига Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев табрик йўллади.

Табрикни Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати Раиси Н.Йўлдошев ўқиб эшиттирди.

Президент табригидаги “**Биз сизларнинг ҳар бирингизни ўзбек адабиёти ва маданиятининг моҳир билимдони ва жонқуяр тарғиботчиси, Ўзбекистоннинг чинакам дўсти, маънавий соҳасидаги ишончли ҳамкоримиз деб биламиз ва сизларнинг олижаноб фаолиятингизни юксак баҳолаймиз**” деган таъкидлар конференция ишига юксак руҳ бағишлади.

Халқаро конференция ишида Ўзбекистон Республикаси Пре-

зидентининг Давлат маслаҳатчиси Х.Султонов, Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг ўринбосари А.Абдуҳақимов иштирок этди.

Тадбирнинг очилиш маросимини олиб бorgan Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раиси Сирожи-дин Саидов бу конференциянинг аҳамияти ҳақида гапириб, жумладан, шундай деди: “Атоқли олимлар, машҳур адиблар, салоҳиятли таржимонлар илмий-ижодий лабораторияси билан яқиндан танишиш, маҳорат сирларидан сабоқ олиш имконияти берилиши жиҳатидан ҳам анжуманнинг аҳамияти тенгсиз деб ўйлайман”. Шунингдек, ЮНЕСКОнинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси раҳбари Дендев Бадач, Ўзбекистон Фанлар академияси президенти Бехзод Йўлдошев, Озарбайжон Ёзувчилар бирлиги раиси Анор, Қозоғистон Ёзувчилар уюшмаси раиси Улғубек Есдавлат, Тожикистон Ёзувчилар иттифоқи раиси Низом Қосим, Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети ректори Шухрат Сирожи-диннов ўзаро ҳамжиҳатлик, халқаро адабий алоқалар равнақи ва бу борада олдинда турган вазифалар ҳақида тўхталиб, тадбир иштирокчиларини қутладилар.

Конференция иштирокчиларига Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев томонидан табрик йўлланган мамлакатингизда миллий адабиёт ривожига давлат миқёсида кўрсатилган эътибордан дарах беради, — дейди Техрон педагогика университети профессори, навоийшунос олим Ҳусайн Муҳаммадзода Сидиг.

Конференция давомида Ўзбекистон адабиёти ва маданияти тарихи ва бугунги бағишланган фильм намойиш этилди.

Куннинг иккинчи ярмида конференция қатнашчилари бешта шўъбага бўлинган ҳолда ишни давом эттирдилар. Жумладан, филология фанлари номзоди Шухрат Ризаев ва Бонн университети профессори Карл Райхл (Германия) бошчилигидаги “Ўзбек мумтоз адабиётини хориқда ўрганиш ва тарғиб этиш масалалари” шўъбасида Эрон, Швеция, Туркманистон, Арманистон, Афғонистон, Голландия сингари давлатлардан келган мутахассислар ва ўзбек адабиётшунослари мумтоз адабиётимизнинг улуг намоёндалари

Маҳмуд Кошғарий, Ҳофиз, Алишер Навоий, Заҳриддин Муҳаммад Бобур, Рабғўзий, Абулғозихон асарлари таҳлилига бағишланган маърузаларини ўқидилар.

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Муҳаммад Али ҳамда Ғоzi университети профессори Фатма Ачик (Туркия) раҳбарлик қилган иккинчи шўъбада “Ўзбек замонавий адабиётини хориқда ўрганиш ва тарғиб этиш муаммолари” мавзусида АҚШ, Туркия, Япония, Ҳиндистон, Озар-

байжон, Миср ва бошқа давлатлардан ташриф буюрган олимлар ва адибларнинг истиклол адабиёти тарихини яратиш вазифалари, ўзбек ҳадид адабиёти, ўзбек замонавий ҳикоячилиги, замонавий адабиётимизнинг халқаро миқёсда ўрганилиши, ўзбек-озарбайжон адабий алоқаларининг муҳим жиҳатларига бағишланган маърузалари тингланди ва муҳокама этилди. “Ўзбек адабиётини хориқий тилларга таржима қилиш ва таржималарини тарғиб қилиш масалалари”га бағишланган учинчи шўъбада (етақчилар: “Жаҳон адабиёти” журнали бош муҳаррири, филология фанлари номзоди Аҳмадjon Мелибоев, Қирғизистон Фанлар академияси вице-президенти Абдуллоҳон Аҳмадалиев) Германия, Фран-

ция, Туркия, Литва ва бошқа мамлакатлардан келган мутахассислар таржима соҳасидаги муаммолар, таклифлар, ечимлар, таржима адабиёти, ўзбек адабиёти олмонзабон мамлакатларда ва бошқа мавзуларда маъруза қилдилар. Шунингдек, конференциянинг тўртинчи шўъбасида соҳанинг долзарб муаммоларидан бири — Бадиий таржима соҳаси мутахассисларини тайёрлашда халқаро илгор тажрибалар борасида фикрлашилди. Самарқанд давлат чет

тиллар институти профессори Муҳаммадjon Холбеков ва Донгук университети профессори Инг Ёнг О (Жанубий Корея) ҳам-раислик қилган бу шўъбада Россия, Жанубий Корея, Ҳиндистон давлатларидан келган мутахассислар билан бирга ўзбек таржимашуносларининг ҳам маърузалари тингланди ва бу масалалар юзасидан баҳс-мунозаралар бўлиб ўтди.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раисининг биринчи ўринбосари Минхожиддин Мирзо бошчилигида ўтган бешинчи шўъба иши халқаро адабий алоқаларни кучайтиришга доир долзарб масалаларга бағишланди, унда Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раиси Сирожи-дин Саййид, Озарбайжон Ёзувчилар бирлиги раиси Анор, Қозоғистон Ёзувчилар уюшмаси раиси Улғубек Есдавлат, Тожикистон Ёзувчилар уюшмаси раиси Низом Қосим, “Роман-газета” журнали бош муҳаррири Юрий Козлов, “Литературная газета” бош муҳаррир ўринбосари Анастасия Ермакова, “Литературная газета”нинг “Песнь Хумо” лойиҳаси муаллифи Алексей Шавлов, “Иностранная литература” журнали бош муҳаррири Александр Ливергант ва бошқалар ўз фикр-мулоҳазаларини билдирдилар.

Шунинг билан конференция ўз ишини якунлади. Конференциядан сўнг тадбир иштирокчилари қадим ва нафисроқ Самарқанд шаҳрига жўнаб кетдилар.

Дарҳақиқат, Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети ректори, фан доктори, профессор Шухрат Сирожи-диннов таъкидлагандек, “Ўзбек адабиёти ҳам мумтоз, ҳам замонавий маънода, пурмазмун, залворли асарларга бой адабиётдир. Уни кенг тарғиб этиш, нафақат инглиз, балки жаҳоннинг бошқа тилларига ҳам таржима қилиш хаммаи долзарб масалалардан бўлиб қолаверади”.

ҲУМОИОН АКБАРОВ

Кристофер ФОРТ
(АҚШ, Мичиган университети)

Адиб доимий изланишида

Исажон Султон — замонавий Ўзбекистоннинг таниқли ёзувчиларидан бири. Унинг роман, қисса ва ҳикоялари Ўзбекистонда муносиб эътироф этилганидан ташқари, адиб номи Германиядаги баъзи давраларга ҳам бирмунча таниш. Бир неча ҳикоясини истисно этганда, унинг ижоди чет элларда кенг маълум эмаслиги сабаб “Боқий дарбадар” романи таржима қилиш жараёнида Фарб ўқувчиси бу ёзувчини қандай қабул қилар экан, дея ҳаёлимдан ўтказган мулоҳазаларимни қўйида баён этмоқчиман. И.Султон ижодига Шарқ, рус, Европа, Жанубий Америка ва постсовет адабий тажрибаларининг синтези сифатида қараш ўринли, назаримда. Мени, асосан, замонавий йўналиш бўлган постмодернизм бу адиб ижодига қандай намоён бўлаётгани қизиқтиради.

И.Султон насри услубини олсак, ундан постмодерн белгиларини топиш қийин. Постмодерн наср, одатда, адабий иқтибосларга рағбати билан ажралиб туради. Аммо постмодернча иқтибослар, айтайлик, рус адабиётининг XIX аср охири — XX бошларидаги кумуш даврдан асл маъносини йўқотгани билан фаркланади. Бундай тенденцияга ажойиб мисол — Дмитрий Пригов шеърятидир. Айни шеърят, Михаил Эпштейн фикрича, турли адабий иқтибосларни улар ўз маъносини йўқотганидан қайтариш ва қориштиришдан иборат. И.Султон насрида ҳам, албатта, иқтибослар талай, аммо Пригов даражасида эмас. Қолаверса, бу адиб иқтибослари ўқувчи билан ўйинга киришишга эмас, балки унга тўғридан-тўғри ғоявий-хиссий таъсир кўрсатишга йўналтирилган.

И.Султон насри постмодернча баёндан ҳам фарқ қилади. Владимир Набоковнинг постмодернча уйкаш “Пушаймон” асарида муаллиф ўқувчи билан ўйинга киришадиган, уни аввал кўп бор юрилган йўللardan етаклайди-да, сўнг эса қутилмаган ҳулосага юзма-юз қилади. И.Султон ўз муҳлисини сира бу тахлит “чув туширмайди”, унинг ўқувчини ҳам ёзувчига асло қарама-қарши бормайди, ўқувчи ҳар доим адиб фалсафасини маъқуллайди. Шу маънода, И.Султон асарларида реализм ва ҳатто XIX аср дидактикаси аъналарини кўриш мумкин.

Юқоридаги фарқ-тафовутларга қарамай, И.Султон асарлари, барибир, постмодерн ғоясига ҳамоханг. Фарб дунёси шўро салтанатининг кулаши ва коммунизм ғоясининг ҳалокатга учрашини тарих интиҳоси деб қабул қилди. Коммунизм усти-

дан ғалаба қозонган капитализмга эса энди одамларга ўзгача, фараҳ-бахт келажакни ваъда қилишига ҳожат қолмади. Капитализмнинг ўзи утопия деб эълон қилинди, ундан-да юксак тузум ҳақидаги умидлар сўнди. Тарих интиҳоси — ўз-ўзидан ғоялар интиҳоси ҳамдир: бахтли келажак ҳақида умидлар сўнгдан экан, демек, бу ёғига ҳеч бир мафкура етакчиликлари даъво қилолмайди.

Оқибатда постмодернизм ва унга ёндош постструктурализм ўз ғояларини қайта кўриб чиқа бошлади, яъни жамиятнинг бир қисмигагина фойда келтириб, қолган қисмига зарар етказётган тартиботни фожатиб, шунинг ўзини ғоя сифатида кўрсатишга тутинди. Келажакни назарда тутмаган ҳар қандай мафкура эса ёлгон фикр пайдо қилади, холос. Шундай қарашни И.Султон насрида бот-бот учратиш мумкин. “TODD” ҳикояси якунида ровий немис концлагерларининг маҳбуслари бошига тушган даҳшатларни санаб чиққан, уларнинг урушдан кейинги битмас жароҳатларидан қай-ғуга тушиб, барча ғояларидан воз кечади: “Билдимки, ҳеч бир фалсафа ҳаёт ҳикмати изохлаб бера олмас экан. Чунки ҳаёт ҳақида ҳақ ва ранг-баранг, товланувчи, фалсафа эса, унинг фақатгина сояси, бошқа ҳеч нарса эмас экан”. И.Султон назидида, мафкура (ёки фалсафа — улар бир-биридан жуда кам фарқ қилади) жамиятдаги фикрлар хилма-хиллигини тўла қамрай олмади. У ижтимоий тараққиётнинг бошқа йўллари назардан соқит қилган ҳолда, инсониятнинг бутун куч-қувватини биргина йўналишга буриб юборди. И.Султоннинг шу ҳулосаси айнан постмодернчадир. Фарбнинг аксар атеист постмодер-

нчиларидан фарқли ўларок, И.Султоннинг ғоядан воз кечиши тарихнинг тугагани оқибати эмас, балки Худога ва этикодга қайта юз буришидир. XIX аср бошларида Европа файласуфлари, чунончи, Гегель Худонинг иродасини билишга даъво қилган ҳамда ўз фалсафасига дунёда Яратган иродасини қарор топтириш қуролли деб қараган эди. Маркс эса Худодан дарҳол юз ўгирга қолди ва айни чоғда тарихни ўз нияти сари етаклайдиган қонуниятлар борлигини овоза қилди. XX аср тарихи XIX аср ғоялари рўйи экани шундаки, энди инсоннинг ўзи Худо ёки Аъло одам бўлишга чоғланмоқда.

Юқорида зикр этганимиздек, постмодернизм — ғоялардан воз кечмоқдир. Комил инсонни яратиш йўлидаги генетик ёки ижтимоий тажрибалар энди, ўтган асрдаги хомхаллардан фарқли ўларок, мўъжиза ҳам, ғалаба ҳам эмас, аксинча, бундай тажрибалар ҳулосаси — инсоннинг Худо олдида бениҳоя заифлигига иқдор бўлиши ва Унинг иродасига сўзсиз бўйсунушидир. “Боқий дарбадар” романининг қаҳрамони бўлмиш дайди ўз иродасини юзга чиқариш ўрнига Аъло одам ёки Халиқ Мутлақни излаб кетади: “Шу боис бу маконни, аввало, ўзи излаб топиш ва бутун олам яратилишининг сабабларини ўзидан сўраш учун тарк этмоқдам”. Ўтган асрда инсон ким ўзи, яшайдан мақсад нима, деган саволларга жавобни заминнинг ўзидан топиш мумкин эди. Лекин бизнинг асримизда, И.Султон фикрича, бу саволларга заминдан жавоб топиш душвор. Жавоб ундан ташқарида, яъни Худодир.

Маълумки, табиатга муҳаббат инсонни Худога яқинлаштиради. “София” ҳикояси ровийси шу ном би-

лан аталган бўрон сабаб юзага келган вайронагарчилик ҳақида даҳшатга тушиб ҳикоя қилади, айни чоғда романтик сифатида Тангри иродаси-ла бош кўтарган шу фалокат гўзаллигидан лол ҳам қолади: “Қайтақол, гўзал Софиям, ўзинг бино бўлган маконларга. Мен билмайдиган, мен тушунмайдиган бегона тоғлар ораларидаги сарвлар буй чўзган, ёввойи ўтлар қатор-қатор гуллаган ва ҳамма ёқни энлаб кучли ислар тараладиган қояларнинг ораларига... Бағирларида раҳмат ва марҳаматларни олиб келётган шу қора-қизғиш булутлар бино бўлган ёввойи ҳудудларга. Мен ҳам ўз оромим осийишимга қайтай! Фоятда тартибли, ҳамма нарса ўз ўрнида, доимо бадастир турадиган, сира ўзгариш рўй бермайдиган, доимо осийишта ва тинч, ҳеч долгаланмайдиган... ўз маконларимга! Йўқ, шомша... кетма!”

Қаҳрамон билан офатнинг оний тўқнашуви қаҳрамонга у аввал ҳеч туймаган бир фароғатни бахш этадики, бу — парадоксдир. Бир томондан, ҳар доимги тинч-осийишта ҳаётига қайтишни, бошқа томондан, София қурбонига айланишни хоҳлайди у. Бундай ҳиссий қарама-қаршиликларни гарблиқлар Фрейд илмий истеъмолга олиб кирган ўлим инстинкти, яъни субъектнинг аввал бовдан кечирилмаган ҳолат, яъни йўқликка интилиши синдроми билан изохлаган бўлар эдилар. Лекин И.Султон чўқур ўрганган Жалолдин Румий ва бошқа мутасаввиф иҳодкорлар мероси буни бошқача талқин

қилишга ундайди. Румий таълим берадики, дунёдан этакни силкиш инсонни Худога яқинлаштиради.

Унинг назидида, бизлар доимо изланишдамиз ва шу сабаб барчамиз дарбадармиз. “Боқий дарбадар” номи ҳам ана шу қаноатдан келиб чиққан. Ҳатто романдаги энг салбий персонаж бўлмиш профессор Зиё (интеллект рамзи) — дунёни фан ва технологиялар ёрдамида бирлаштиришга интилган олим ҳам ўз иддаолари нотўғри эканига иқдор бўлади. Илоҳий ҳақиқатни излаётган ўғлининг мактубини ўқигач, бундай ўйга чўмади: “Юраги унга ўғлининг ҳақ эканини, бутун олам аҳли илгариллаб бораётган турли-туман йўллар орасида ўғлининг тутган йўли аниқроқ ва ҳақиқатга яқинроқ эканини сездириб турарди”. Ўғил эса отасининг орзуларидан изтиробда: “Буларнинг олдида дунё нима? Тараққиёт нима? Ҳаммаси бирлашганида ҳам, оддийгина қум зарраси каби аҳамият касб этармикан?” Барибир, ота тан оладикки, ўғил ҳақ: фан, тараққиёт, глобаллашув, яъни инсон қўли билан бўлиб этилажак эзгуликлар Тангри тортиқ этажак муқофотлар билан тенглашолмайди. Худонинг зарурийлигини тан олиш, баъзи ғоялар аралашганига қарамай, И.Султон персонажларида кўзга аниқ ташланади.

Бирок И.Султонни индееист ёзувчилардан глобаллашувга мўътадил ёндашуви ажратиб туради. Патриция Грейсга ўхшаш индееист адиблар ибтидоий ҳаётга қайтишни ёқлаб, замонавий воқеликни қоралайди.

И.Султон ижоди, америкалик ўқувчи нуктаи назарча, индееист адабиёт, фусункор реализм, постсовет адабиёти ва постмодернизмга ўхшаш бир қанча адабий йўналишларга мансубдир. Фарб ўқувчиси учун бетакдор тарафи эса унда индееистик ёндашувнинг тасаввуф ғоялари билан уйғунлашиб кетганидир. Аксар индееистлар масиҳийлик ва бошқа дунё динларини инсонни табиат, илоҳиёт билан хусусий алоқадан жудо қилишда айблайди. И.Султон эса бундай қараш нотўғри деган фикрни далиллайди.

Мен катта иштиёқ билан Исажон Султон асарларини инглиз тилига таржима қилмоқдам. Мақсадим — Фарб кишиси ўзи учун янги, бетакдор адабиётни кашф этишида унга баҳолиқудрат кўмаклашиш.

Айни вақтда атоқли ўзбек адиби Чўлпоннинг “Кеча ва кундуз” ҳамда Исажон Султоннинг “Боқий дарбадар” романининг инглиз тилига таржимасини поёнига етказдим...

РОССИЯ. 2002 йил.

“Москванинг серҳашам майдонида бўлиб ўтаётган очилиш маросимидеги ҳаяжонли дақиқалар ёдимда сақланиб қолган, — деган эди 2013 йили бўлган суҳбатимизда Ўзбекистон халқ рассоми Жалолдин Миртожиев. — Москва шаҳар ҳокимиятининг вакиллари белгиланган вақтдан кечикиб, уларни қутиб қолдик. Шу пайт, бир лаҳзалик қутилмаган шамол елди-да, ёпишган матони учириб, ҳайкалнинг елкасига қадар очиб юборди. Бирдан гулдурас қарсақлар янгради. Ҳеч қандай гап-сўзсиз, мақтов-олқишларсиз чин қалбдан чиққан қутловлар ёғилдики, кўзимга ёш келди. Бу қарсақлар ўзбек мутафаккирига, адабиётига, халқига, юртига бағишланган эди. Кейин мутасаддилар яна ҳайкалга матони ёпишди ва расмий очилиш маросими ўтказилди”.

Донаи дур сўзини афсона бил, Сўзни жаҳон баҳрида дурдона бил, деб ёзган бобокалонимиз сўзларининг Россияда яна бир эътироф этилишининг рамзи сифатида қўйилган ушбу ёдгорлик ҳамюртларимиз учун зиёратгоҳ бўлиб қолгани, шубҳасиз. Бу масканда ҳар йили 9-февраль кунини гул қўйиш маросими ва мушоира бўлиб ўтади.

Вика ЧЕМБАРЦЕВА,
молдавиялик шоира ва таржимон

МИЛЛИЙ АДАБИЁТ КЕНГ ТУШУНЧА

Бугун Молдавияда адабиёт ихлосмандлари ўзбек адабиётининг Алишер Навоий, Ҳамид Олимжон, Ғафур Ғуллом, Абдулла Орипов, Рауф Парфи сингари вакиллари билишади. Замонавий ўзбек адабиётига келсак, афсуски, китоб дўконларида ўзбек муаллифларининг китобларини учратмайди. Шунинг учун ҳам ўзбек адабиёти билан танишишнинг ягона имкони интернет бўлиб қоляпти. Адабий журналлар бу борада оз бўлса-да ўзининг ўрнига эга. Кишинёвда чоп этиладиган “Русское поле” журналининг “Яқин хориж мамлакатлари” бўлими муҳаррири бўлиб ишлаган пайтими Шамош Абдуллаев, Собит Мадалиев, Баҳодир Аҳмедов, Фахриёр, Николай Ильин, Исажон Султон каби ўзбекистонлик ижодкорларнинг асарлари чоп этилишига ҳисса қўшганимдан хурсандман. Шу ўринда замонавий ўзбек адабиёти намуналарининг хорижда чоп этилишига ҳисса қўшаётган Вадим Муратханов, Евгений Абдуллаев ва Санжар Янишевни тилга олиб ўтиш керак.

Бир мамлакат миллий адабиёти ҳақида гапирганда шу ўлкада яшаб иҳод қилаётган бошқа миллат вакиллари ҳам шу адабиёт вакили сифатида эътироф этиш керак. Чунки миллий адабиёт кенгрок тушунча. Рус, тожик ва қозоқ тилида иҳод қилаётган ўзбекистонлик ижодкорлар ҳам мана шу қуёшли ўлка адабиёти вакиллари.

Адабий алоқалар бошқа бир маданиятга эҳтиёж бор жойда ривож топади. Афсуски, баъзи мамлакатларда таржимоннинг меҳнатига кам ҳақ тўланади, яъни унинг моддий манфаатдорлиги ҳақида гапириш бефойда. Бундай ҳолларда ёзувчилар ва таржимоннинг биргаликдаги ҳаракати бошқа халқ маданиятини англаш, ундан баҳраманд бўлиш истагига қурилади.

Маданий алоқаларнинг узилиши маданиятлараро бегоналашуви юзга келтиради. Айнан адабиёт, тиллар ва маданиятлар турлича бўлса-да, башарият учун хизмат қилувчи умуминсоний қадриятлар ва интилишларга уйғун беради. Жуғрофий маънода ҳам, маънавий маънода ҳам уфқларни кенгайтиради. Бизнинг турли тилларда ёзаётганимиз ва сўзлаётганимиз эмас, бир-биримизни англашга интилишимиз муҳим.

Бугун биз соҳилларни боғлаш умидида жўшқин дарё устига кўприк қуришга интиляпмиз. Ҳаёт эса — дарё. У шиддатли ва қайсар: бир соқин, бир шожкин, бирида тошдан-тошга урилиб оқса, бирида ёйилиб таралади. Таржимон эҳтиёткорлик билан, тоши тошга тираб тергандек сўзларни сўзларга улаб кўприк қуради ва юрак тилида қалб сўзларини сайлаб, соҳилларни бирлаштиради, демек, маданиятларни яқинлаштиради.

НАВОЙ АСАРЛАРИНОМИ ТЎҒРИ ЎҚИЛАЙТИМИ?

Маданий меросимизга назар ташласак, кўп асарлар, қайси тилда битилган бўлмасин, асосан, арабча номланганига ғувоҳ бўламиз. 1929 йилгача халқимиз араб ёзувидан фойдаланиб келди. 1929 — 1940 йиллар орасида лотин ёзувидан фойдаландик. 1940 йилдан бошлаб кирилл алифбосини истифода этдик. Мустақилликдан сўнг жаҳоннинг кўпгина халқлари фойдаланадиган лотин ёзувига ўтадиган бўлдик.

Бу ҳол имло қоидаларини ҳар томонлама пухта ишлаб чиқишни талаб этди. Айниқса, араб ёзувида битилган туркий тилдаги асарларни жорий алифбога транскрипция — таъдил қилиш масаласида баҳсли ва мунозарали ўринлар кўп бўлди. Арабий саводхонлиқдаги нуқсон турли хато ва камчиликларни келтириб чиқарди.

Мана шу масалалардан бири асарлар номини ўқиш ва ёзишдаги хилма-хилликдир. Бу борадаги қусурдан навоийшунос-лигимиз ҳам холи бўла олмади. Алишер Навоий асарлари номларини ўқишда ва тушунишда баъзи ихтилофли талқинлар юзга келди. Оқибатда гўё Алишер Навоий ўз асарларининг бир қисмини араб тилида, бошқа қисмини форсийда номлагандек тушунча пайдо бўлди. Бундай номзичиллик ўз ҳаёти ва баъдий ижодида ўта масъулият билан ёндашган Алишер Навоийдек даҳо учун, албатта, бегонадир. Ушбу ҳолатни юзгага келтирган омил навоийхонлигимиздаги қусур деб тан олсак тўғрироқ бўлади. “Давлат баъдий адабиёт нарийоти” томонидан Тошкентда 1963 йили нашр қилинган ўн беш жилдли “Алишер Навоий асарлари тўплами”нинг биринчи жилд 37-45-саҳифаларида берилган “Навоий асарларининг аниқланган рўйхати”га эътибор берайлик:

1. “Бадоеъул-бидоя”;
2. “Наводирун-нихоя”;
3. “Хазойинул-маоний”;
4. “Ғаройибус-сигар”;
5. “Наводирун-шабо”;
6. “Бадоеъул-васат”;
7. “Ғаройибул-кибар”;
8. “Файратул-аброр”;
9. “Лисонут-тайр”;
10. “Мақолисун-нафоис”;
11. “Мухокаматул-лугатайн”;
12. “Меҳонул-авзон”;

13. “Маҳбубул-қулуб”;
14. “Хамсатул-мутаҳаййирин”;
15. “Назмил-жавоҳир”;
16. “Насойимул-муҳаббат” (маҳаббат);
17. “Сирожул-муслимин”.

Бу номларнинг бари арабча экани ҳеч кимда шубҳа туғдирмайди.

“Фарход ва Ширин”, “Лайли ва Мажнун”, “Муншаот”, “Вақфия” каби бир ёки икки сўз билан ифодаланган номларни қатъиян бир тилга тегишли дейиш ноқоиз. Бинобарин, уларни арабча ҳам, форсча ҳам дейиш мумкин.

Лекин бошқа бир асарнинг “Фусули арбаа” деб ёзилиши арабча иборани форсий ибора деб гумон қилинган ва талқин этилганига ғувоҳлик беради. “Ал” артикли иборалар арабча-ю артиклислари форсча иборами?

Агар Алишер Навоий ушбу асарини форсийда номлашни кўзласа, осонгина “Чохор фасл” деб атаб қўя қолган бўлмас-миди? Мазкур иборанинг “Фусулун арбаа(тун)” деб ўқилиши араб тили қоида-сига тўғри келади. Зеро, ушбу икки сўздан мажбурий равишда форсча изофа тузишга, назаримизда, ҳеч бир эҳтиёж йўқ. “Садди Искандарий” ҳам “Саддун Искандарий(ун)” бўлгани ҳақиқатдан йироқ эмас. Яна “Ҳолоти Сайид Ҳасан Ардашар” ҳам “Ҳолоту сайид Ҳасан Ардашар” деб ўқилса, мақсадга мувофиқ бўлар эди. “Ҳолоти пахлавон Мухаммад”, “Тарихи анбёи ва ҳуқомо”, “Тарихи мулки аҷам”даги дастлабки сўз “Ҳолоту” ва “Тариху” деб ёзилиши уларнинг арабий аслига қайтишига етарли бўлади.

Мазкур тўпламнинг 9-жилдли “Сабаъи сайёр” деб берилган. Ўзининг бир асарини “Сабаъу абхур” деб араб тили қоидаларига тўла мувофиқ номлаган Али-

налимиш кўпликда туриши талаб этилади; 7ни англатувчи санок сўз — “сабаъу” билан келатган “сайёр” эса кўплик эмас, бирликдир. Маълумки, шу қоидада ифодаланувчи касб номининг кўплиги, агар шу касб аёлларга хос бўлмаса, муаннас шаклда ясалади: масалан, “қаввос — қаввоса(тун)”, (қамончи — қамончилар), “ҳаммо — ҳаммола(тун)”, (ҳаммо — ҳаммоллар) бўлгани каби “сайёр”нинг ҳам кўплиги “сайёра(тун)” — саёҳатчилар” бўлади. Демак, асарнинг номи, бизнингча, “Сабаъу сайёра(тин)” бўлиши керак. Ушбу китоб муҳаррири ва изохлар муаллифи марҳум Р. Комилов изохларга кириш қисмида Алишер Навоийнинг ўзи “Муҳокаматул-лугатайн” асарида мазкур достонининг номини “Сабаъи сайёра” шаклида эслатганини ёзса-да, “... шу асарнинг ўзида шоир:

Бўлди чун бу рақам иши тайёр
Кўйдим отини “Сабаъи сайёр” — дейди. Биз ҳам шу номни қабул қилдик”, дея тушунтиради. Бу иккала изоҳ ҳам гарчи Алишер Навоийга тегишли бўлса-да, улардан бири туркий тилдаги матнда, бунинг устига шеърини шаклда, бошқаси эса илмий асарда зикр этилган. Шеърга эркинлик хос, илмийлик эса дақиқликни талаб этади. Асарини номлаш ўта нозик масала эканини эътиборга олсак, Алишер Навоий шеърда жоиз бўлган эркинликни асарини номлашда муносиб жойинга қўйган, илмий асарда эса атайин тўғри вариантни эслатган бўлиши мумкин. Бу икки изоҳдан тўғрисиани танлаш тадқиқотчининг араб тилидан ҳам етарли билимли бўлишини талаб этади.

Ҳозирги кун навоийшунослигимиздаги мавжуд ҳолатни кўздан кечиришдан шунга амин бўламизки, Алишер Навоий ижодиётига хос барча асарлар номини эндиликда араб тили ва ўзбек тили имло қоидаларига қиёсан яна бир таҳрирдан ўтказиб чиқиш зарур. Бунда ўзбек адабиёти тарихи мутахассислари билан арабшунос-шарқшуносларнинг ўзаро ҳамкорлиги ижобий натижага бериши шубҳасиз.

Амонуллох МУСО,
катта ўқитувчи

АНОР,
Озарбайжон халқ ёзувчиси

АДАБИЁТ МАРКЕТ ҲАМ, МАРКЕТИНГ ҲАМ ЭМАС

Шушдаги ўша оқшомни жуда яхши эсламан, биз айвонда ўтирдик, мен тўқиб-бичган "исход"имни отам, онам ва сингилларимга ўқиб беряпман... Ўқиб бўлганимдан кейин... Отамнинг кўзларидаги ифода бутун умр хотирамга муҳрланиб қолган: бу ҳайрат, қувонч ва афсус ара-лаш бир ифода эди. Унинг сўзлари ҳам ёдимда: "Мана, сен ҳам ёзувчи бўлдинг...". Отам айнан шундай деди, ҳолбуки, меннинг ёзган нарсамга қараб, бундай хулосага келиб бўлмас эди. Била-сизми, у афсуслангандай хўрсиниб шундай деганди. Албатта, отам бундай тақдир эгасининг ҳаёти енгил бўлмаганини биларди.

Ёзувчи даромадни кўзлаб, шуҳрат ёки пул учун эмас, машаққат чекиб топган фикрлари, боши-дан кеириганлари, ўзининг руҳий ҳолати ва маънавий оламни қим биландир бўлиши истгани туйгани учун ёзди. У ёзмаса туролмагани учун ёзди. Қолган нарсалар унинг учун муҳим эмас, балки улар асосий ишининг ортидан эргашиб келадиган нарсалардир.

Менинг насрдаги, кинодаги деярли барча асарларимни аввалда ўқир тиг билан кутиб олишган, лекин йиллар ўтиб, улар адабиётда муносиб ўрнини эгаллади.

Ҳар бир ёзувчи, агар ҳақиқий ёки сохта ютуқлари билан кўзи қамашиб қолмаган бўлса, ўзига етарли даражада танқидий қара-ши лозим. Йўқса, у ўз-ўзига маҳдиё бўлишдек хавфли касал-ликка учрайди.

Биз виртуал замонга кириб келдик, бу ерда китобхонликка

қандайдир овлоқ жойлар ажратилган. Шу боис ҳақиқий адабиётни севган, мутлоага қизиқи-шини сақлаб қолган кишилар янада қадр топа борадилар.

Баъзилар ўзини кўрсатиш учун маданий қадриятларга қўл кўтардилар, улуг кишиларга ёпишдилар. Бу самарасиз ни-гилизм, мен буни бир сўз билан "Герастрат ком-плекси" деб атаган бўлардим.

Ватанпарварлик мен учун тантанали равишда эълон қилинадиган сўзлар эмас, у эзу ишларни, ўз вазифини сидқидилдан адо этишдир. Мен учун беморларни муваффақият билан операция қила-диган, лекин ватанпарварлик ҳақида гапирмай-диган малакали жарроҳ ҳеч нимани эпламайдиган, лекин ватан-парварлик ҳақида оғиз кўпиртирадиган нодондан кўра кўпроқ ва-танпарвардир.

Муаммоси бўлмаган ёзувчининг ўзи йўқ. Лекин ижод одамни баъзи бир муаммолардан қўтқаради. Ҳар ҳолда менда шундай: агар шу ҳақда ёзмасам, муаммо мени ғажийди, ботинимда яшаб, мени ич-ичимдан хароб қилади. Муаммо ҳақида ёза бошласам, ўзимни шу азобдан халос бўлгандай сезаман.

Ёзувчилик маънавий эҳтиёждан, одамларга ўз сўзини етказиш истагидан, ўз халқига, ўзи яшаётган жамиятга хизмат қилиш хо-ҳишдан, дилидагини айтиш заруриятидан келиб чиқади. Агар сенда бунинг учун истейод бўлса, оғир меҳнат қилишга тайёр бўлсанг, унда шу ишни танлайвер.

Адабий ўйлар

Баъзан беор танқидчи ўртаимёна муаллифни шу қадар юк-сакка кўтариб, унга шунақанги мадху сано ўқийдики, беихти-ёр: "Тилимизда Фузулий, Вағиф, Мирза Фатали, Собир, Мирза Жалилга муносиб эҳтиромимизни муносиб тарзда баён этади-ган сўзлар тутаб қолмадими?", дегинг кела-ди. Афсуски, бу ҳозирги кунимизнинг аччиқ ҳақиқатидир.

Истейодли одам бошқа бир истейод эгасига ҳеч қачон ҳасад қилмайди. Ўзгаларнинг муваффақиятига ҳасад қилиш омадсиз-ларга хос нарсас.

Ёзувчи, аввало, ўзгача нигоҳ эгасидир. Ёзувчида ақлли бош-дан ташқари яна англашга арзигулик қўп хусусиятлар борки, буларга ўрганиб бўлмайди. Бу — ҳам ҳаётий тажриба, ҳам зако-ват, шу билан бирга, ҳиссий тузилмалар. Чунки биргина зако-ват билан фақат мушоҳадага асосланган маъвум санъат яратиш мумкин. Агар бунда қалб, юракдан чиққан қандайдир жўшқин-лик, шиддатлар бўлмаса...

Адабиёт маркет эмас, маркетинг ҳам эмас, у бозор қонунла-ридан келиб чиқиб бошқариб бўладиган соҳа ҳам эмас. Эҳти-мол, ортимиздан келаётган авлод ижодий тузилмаларни бозор қонунларига асосланган бошқарар. Бўлиши мумкин. Лекин бу бизга тўғри келмайди.

Балки бу баландпарвозлик бўлиб туюлар, лекин мен ҳамиша ўзимни зиммасига улуг вазифа юкланган одам деб ҳис қилардим, шу менга куч берарди. Мана шу вазифа мени ҳар вақт тетик тутиб туради. Мен ўлимдан кўрқмайман, биламанки, ўйлаб қўйган бар-ча ишларимни бажармагунча кетмайман.

ЯПОНИЯ. 2004 йил.

Ҳайкалтарош Жалолиддин Миртожиев Японияда Навоий ҳайкалининг очилиш маросимидаги ҳайратлари ҳақида шундай ҳикоя қилганди: "Токиода Алишер Навоий ҳайкалининг очилиш маросимида япон талабалари ўзбек тилида бобомиз ғазалларини қанчалар чиройли ўқиганини тасаввур қилолмайсиз. Соко университети хёбонига ўрнатилган ёдгорлик катта тантана билан очилди. Биласизми, биз учун ҳайкал шаҳарнинг қандай жойига ўрнатилиши жуда муҳим. Таълим маскани эса, энг мақбул жойлардан ҳисобланади".

Сўзда, Навоий, не десанг, чин дегил, Рост наво нағмаға таҳсин дегил — деб ёзилган "Ҳайрат ул-аброр" достониди. Алишер Навоийнинг чин ва ҳикматли сўзлари кунчиқар мамлакатда ҳам юксак қадрланади.

ИНГЕНГ О,
Жанубий Кореялик адабиётшунос, олим

АДАБИЁТНИ ТАРҒИБ ҚИЛИШ ТИЗИМИНИ ЯРАТИШ КЕРАК

Жанубий Кореяда ўзбек адабиётининг анча кенг ўрганил-ган, илмий маъруза ва мақолаларда кўп ёритилган дурдона-си "Алпомиш" эпо-сидир. "Алпомиш" Осиё маданий мар-казининг махсус лойиҳаси доираси-да корейс тилига

ўгирилиб, 2016 йили чоп этилган. Афсуски, у ўзбек тилидан эмас, рус тилидаги таржима орқали корейс тилига ўгирилди. Бундан аввал замонавий ўзбек шеърятидан Эшқобил Шукурнинг шеърла-ри корейс тилига таржима қилиниб, нашр этил-ган эди.

Эшқобил Шукурнинг шеърлари 2013 йилда Паджу шаҳрида бўлиб ўтган адабий фестивалда тақдим этилган, кейин эса адабий журналда чоп этилган. Ўзбек замонавий насридан Назар Эшонқулнинг ҳико-ялари таржима қилиниб, адабий нашрда босилган.

Абдуллаҳ РҲЙИН,
Афғонистоннинг Мозори Шариф шаҳридаги Ўзбек маданият маркази раҳбари

ҲАМСАҲА ЁРЛИК ҚИЛСА...

Мен кўп йиллардан буён ўзбек мумтоз адабиёти бўйича тадқиқот олиб бораман. Профессорлар Абдусаттор Самадий, Абдуллоҳ Дармон, Саййид Аминulloҳ Насрат билан таҳрир ҳайъати тузиб, ҳазрати Амир-ул калом Навоий асарларининг нашрини бошладик. Биринчи бўлим 2008 йилда тайёр бўлди. "Маҳолис ун-нафос" Навоийнинг ўн тўрт жилди Тошкент нашри асосида тайёрланди.

Ундан сўнг "Арбаин", "Маҳбуб ул-қулуб", "Муношаот" ва "Вақфия"ни алоҳида жилдаларда 2009 йили нашр этдик. Шундан кейин "Сирож ул-муслимин", "Ҳамсат ул-мутаҳайрин", "Тарихи мулки Аҷам"ни алоҳида бир жилдада нашрга тайёрлаб, чоп этдик. Сўнггиси эса "Муножот", "Тарихи анбиё ва ҳукамо" асарларини биргаликда чиқардик. Кейинги нашрлар — "Назм ул-жавоҳир", "Ҳолоти Паҳлавон Мухаммад", "Муҳокамат ул-луғатайн" ва "Мезон ул-авзон", "Насойим ул-муҳаббат", "Лисон ут-тайр"ни тайёрлашда Навоий асарларининг йигирма жилдиликлари, айрим алоҳида нашр нусхалар ҳамда қўлимиздаги араб алифбосидаги нусхалардан фойдаландик. Китоблар охирида луғат ва тушунилиши қийинроқ сўзлар алифбо тартибиде, ўзбек тилида маъноси ва сўнг икки тил — форсий-дари тилида таржимаси билан берилди. Жами етти мингдан ортиқ сўздан иборат луғат нашр бўлди. Шундай қилиб, ҳазрат Навоийнинг ўзбек тилидаги тўлиқ асарлари чоп этилди.

2013 йил таниқли олим Қозоқбой Маҳмудовнинг китобини "Тарихи Туркон Қадим" номи билан форс тилига ағдариб нашр қилдик, ҳозирча уч марта чоп бўлди.

Менинг амалга оширган кейинги ишим Абулғозининг "Шажараи турк" китобини нашрга тайёрлаш бўлди. Тошкент конференциясига келганда асарни Ўзбекистон Фанлар академияси Шарқшунослик институтида сақланаётган кўлзма нусхаси билан солиштириб қўришни режалаштирганман. Фурсат ёрлик қилса, "Шажараи турк" китобини форс ва пушту тилига ҳам таржима қилишни назарда тутганман.

Раҳиммамед КУРЕНОВ,
Туркменистон Фанлар академияси Махтумқули номидаги Тил ва адабиёт институти етакчи илмий ходими

ИСЛОМОБОДДАН ТОПИЛГАН КЎЛЁЗМА

Туркменистон Фанлар академияси Махтум-қули номидаги Тил ва адабиёт институти мута-хассисларининг Покистон Ислом Республикаси-га илмий сафари пайтида Исломобод Миллий кутубхонаси фондида Бобур девонининг кўл-ёзмаси топилди. Бу кўлёзма 3-сон билан рақам-ланган бўлиб, ачинарли аҳволда эди.

Кўлёманинг биринчи варағида настаълиқ хатида битилган "Девони Бобур туркий" деган ёзув бор. Кўлёманинг бош-ла-ниши, ўртаси ва охиридаги саҳифаларга анча зиён етган. Қоғози ва хат-тот-нинг услуби китоб Бобур яшаган даврда ёки ундан сал кейинроқ битилгани-дан дарак беради. Яқиндан танишиб чиқилганда аён бўлдики, китоб уч асарни ўз ичига олган: "Мубаййин", кейин "Девон", охирида эса "Аруз рисоласи".

Таъкидлаш жоизки, Бобурнинг Исломобод Миллий кутубхонасида сақлана-ётган ушбу кўлёмаси шу пайтга қадар илмий жамоатчиликка маълум бўлма-ган. Мен Тошкентда ўтадиган халқаро конференцияга мана шу кўлёманинг топилишига бағишланган маъруза билан қатнашмоқдаман.

Таржима амалиёти — юксалишида

Мустақиллик ижод аҳли — ёзувчи ва таржимонларимиз учун ҳам жаҳонга чиқиш эшикларини кенг очди. Натижада таржима амалиёти ҳам юксалиш палласига кириб, ўзбек мумтоз ва замонавий адабиёти намуналарини жаҳон тилларига таржима қилиш борасида оддинга силжишлар кузатишмоқда.

Сўнгги ўн-ўн беш йил ичида ўзбек мумтоз ва замона-вий адабиётидан Фарб ва Шарқ халқлари тилларига ўги-рилган таржималарни кузатар эканмиз, улар турли йўсин-да амалга оширилаётганига гувоҳ бўламиз. Бу тажриба-ларни ўзбек-француз таржима амалиёти тажрибасида ку-затайлик.

Биринчи йўсинда амалга оширилаётган таржималарга бевосита ўзбек тили, яъни аслиятдан француз тилига ўги-рилган асарларни киритишимиз мумкин. Улар қуйидаги-лар:

1. Алишер Навоий, "Рисола-и Муфрадот" ("Alicher Navoi. L'Enigme du Nom Propre", Paris, 2006);
2. "Нурли Ботир ва Марғумон Пари" ("Nourali le Preux et Marg'umon", Paris, 2005);
3. Чўлпон, "Кеча ва кундуз" ("Abd al-Hamid Sulaymon Tchulpon. Nuit", Paris, 2011) ва бошқалар.

Бизнингча, булар аслиятга яқин таржималардир. Зеро, ҳар уч асар таржимаси муаллифлари — Реми Дор ва Стефан Дюдагон француз ижодкорлари ҳисобла-нади. Улар туркий халқлар тилларини, жумладан, ўзбек тилини, халқимиз урф-одатларини яхши биладилар. Ҳу-сусан, доктор Реми Дор Ватанимизда бир неча йил яшаб, унинг тарихи, маданияти ва адабиётини чуқур ўрганган, ўзбек, қирғиз, тожик тилларидан бадийи асар-лар таржима қилган, луғатлар яратишда ҳаммуаллиф бўлган олимдир. Ана шу бой тажриба уни ҳазрат Навоийнинг "Муфрадот" рисоласи ва "Нурли Ботир ва Марғумон Пари" халқ достонини француз тилига тар-жима қилишга ундади. Энг муҳими, у ўз таржималарини аслият матни билан ёнма-ён тарзда нашрга тайёрлади. Таржимоннинг айтишича, дostonни ўқиган француз китобхони ўзбек тилини ўрганишга ҳам ҳаракат қилади. Танқидчиға эса таржима сифатини белгилаш осон кеча-ди. Мана унинг таржимасидан бир намуна.

Аслиятдан:
**Bahorda ochilgan bog'ning gulisin,
Sen ham bir-birovning joni dilisin.
Tarzing ko'rib, bo'tam, sendan so'rayman,
Chambil belda, bolam, kimning ulisan?**

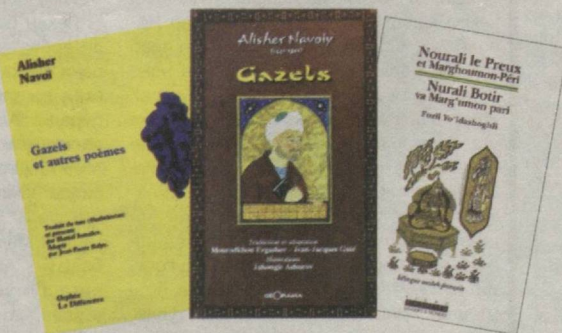
**Jamoling mengzadim osmonda oyga,
Qoshingni mengzayman egilgan yoyga,**

**Tarzingni mengzayman bo'z qarchig'ayga,
Qarchig'ay changallim kimning ulisan?**

Француз тилига таржимаси:

**Tu es la rose de serre qu'ipanouit le printemps,
Tu es aussi le sucre et le miel d'un parent?
Voyant ton apparence, petit, je te demande,
Atchambilbil de qui es-tu le fils, enfant?**

**Ta beauti est pour moi comme la lune dans son plein
Ton sourcil est pour moi l'arc que l'archer t'reint,**

**Ton aspect est pour moi d'un ipervier hautain,
Epervier aux serres fines, de qui es-tu le fils?**

Бу таржималарни таҳлил қилган тадқиқотчилар уларнинг савиясини ижобий баҳолади (қаранг: Р.Ширинова, "Олам миллий манзарасининг бадий таржимада қайта яратили-ши", 2017). Дарвоқе, таржима амалиётида бу — энг тўғри йўл. Бу ҳақда фарблик таржимашуносларнинг: "Бадийи асарни инглиз тилига инглиз, француз тилига француз, немис тилига немисзабон ижодкор таржима қилмоғи зар-ур", деган фикри ўринлидир.

Иккинчи йўсинда амалга оширилаётган таржималарга ўзбек тилидан француз тилига ҳамкорликда бажарилган таржималарни киритсак бўлади:

1. "Ўзбек шеърятини антологияси" ("Anthologie de la poésie d'Ouzbekistan", Paris, 2008);

2. Алишер Навоий. Ғазаллар. (Alicher Navoni. Gazels. — Sd. Geroma: Brest, 2008).

Бу таржималарни аслиятга адекват таржималар, дея баҳолаш мумкин. Сабаби, шоир Ҳ.Исмоилов ва француз шоири Жан-Пьер Балп чорак асрки, ўзбек мумтоз ва замонавий шеърятидан француз тилига таржима қилиш билан шуғулланиб келади. Бу борада ўзбек ва француз шо-ирларининг тажрибаси бисёр. Ҳ.Исмоилов француз тили ва француз шеърятини билимдони ҳисобланса, шоир Жан-Пьер Балл Ватанимизда бўлиб ўзбек шеърятини, унинг тузилишини ўрганган ижодкордир. Иккинчи таржима ҳақида ҳам шундай фикрни айтиш мумкин. Шоир ва тар-жимонлар М.Эргашев ва Жан-Жак Гатье ҳамкорликда ўғирган ҳазрат Навоий ғазалларининг француз тилидаги мажмуасининг юртимизда тақдимоти ўтказилганда ижод аҳли буни мамнуният ила эътироф этди. Китобдан ўрин олган ғазалларни аслият билан муқояса қилиб ўрганган мутахассислар таржималарга юқори баҳо беришди.

Учинчи йўсиндаги таржималарга француз тилини била-диган ўзбек таржимонлари ўғирган асарларни киритиш мумкин. Улар қуйидагилар:

1. Эркин Аъзам. "Алвидо, сеҳрли эртақлар!" (Erkin Azam. "Adieux aux contes de fées", Tachkent, 2015).

2. "Буюк ипак йўли ҳикоялари" ("Contes de la grant route de la Soie", Tachkent, 2016.)

Биринчи таржима муаллифи Ш.Миноваров дастлаб француз адабиётидан Монтескье, Франсуа Мориак ва Ле Клезьо романларини ўзбек тилига таржима қилиб танил-ган бўлса, сўнгги йилларда таниқли адипимиз Эркин Аъзам-нинг "Шовқин" романи ва бир неча ҳикоясини француз ти-лига таржима қилди. Иккинчи таржима муаллифи Ш.Йўлдо-шев Самарқанд чет тиллар институтида француз тилидан дарс беради.

Сўнгги йилларда мазкур таржима йўсини кенг тус ол-моқда. Айниқса, республикаимиз олий ўқув юртларида фа-олият юритаётган профессор-ўқитувчилар ва талабалар то-монидан инглиз, немис, француз, хитой, япон ва корейс тилларига ўгирилаётган мумтоз ва замонавий адабиёти-миз намуналари чет эллик мутахассислар ва адабиётимиз ихлосмандлари томонидан ижобий баҳоламмоқда.

Хулоса қилиб айтганда, таҳлилга тортганимиз ўзбек мумтоз ва замонавий адабиёти бадийи намуналарини Фарб ва Шарқ халқлари тилларига таржима қилишдаги бу тажри-балар хайрли иш бўлиб, адабиётимизнинг келгусида жа-ҳон миқёсига чиқиши учун хизмат қилади, деб ишонамиз.

Муҳаммаджон ХОЛБЕКОВ,
филология фанлари доктори, профессор

Хорижда ўзбек мумтоз адабиётини ўрганиш бошланганига анча бўлди. Хусусан, Алишер Навоий ва унинг ижоди Фарб олимлари диққат марказига тушганидан бери бир неча аср ўтди. Афсуски, XX асрда шўро тузуми сиёсати оқибатида мавнавий ва илмий алоқалар узилиб қолгани боис хориждаги ўзбек адабиёти тадқиқотчиларининг изланишларидан, кўп жиҳатдан, беҳабар ва бебаҳра қолдик. Эндиликда Фарб олимлари ва улар яратган илмий асарлар билан танишиш имкони кенгайиб бормоқда. Куйида, асосан, Алишер Навоий ижоди бўйича шугулланган айрим замондош фарблик тадқиқотчилар ва уларнинг ишлари билан таништирмоқчимиз.

Мумтоз адабиётимиз тадқиқотчиларининг кейинги юз йилдаги таникли вакиллари сифатида канадалик Мария Сабтелни ва Элизар Бирнбаум, германиялик Ингеборг Балдауф ва Зигрид Клайнмихел, Венгриядан Бенедек Пери ва Ференч Чиркес, франциялик Марк Тоутант, туркиялик Фуод Кўпрулзода, Заки Валиди Тўғон, Камол Эраслан, Осман Серткая, Танжу Сейхан, озарбойжонлик Ҳамид Орасли, Жаннат Нагиева сингари олимларни кўрсатиш мумкин.

Улардан айримларининг илмий фаолияти тўғрисида қисқача маълумот берамиз.

Йилларда З.Клайнмихел Алишер Навоий ижоди бўйича мақолалар ёзди. Жумладан, "Алишер Навоий ва Аҳмад Пошо" номи билан юз ўттиз беш саҳифадан иборат тадқиқотини эълон қилган. Бундан ташқари, Унинг "Алишер Навоий ва усмонли шоирлари" номи билан қисқача ҳам чоп этилган. Бу мақолаларда Алишер Навоий ижодининг усмонли турк адабиётига таъсири, Навоий асарларининг сўнгги беш юз йил мобайнида усмонли турк тилига қилинган таржималари ҳақида сўз юритилди. Олима ўзбек адабиётига доир тадқиқотларини давом эттиряпти.

боради. Айни пайтда, ана шу матнларни нашрга тайёрлаб, чоп эттиради.

Бенедек ПЕРИ. Венгер туркийшунослиги узоқ тарихга эга. Ўз вақтида Янош Экман (1905–1971) эски ўзбек тили ҳамда ўзбек мумтоз адабиёти, жумладан, Гадоий ва Навоий ижоди ҳақида мақолалар эълон қилган эди. АҚШда яшаган мижоз туркийшунослик мактаби вакили бўлган Андас Бодроглигетти (1925–2017) эса Аҳмад Яссавийга оид тадқиқотлар яратди. Янги давр мижоз тадқиқотчиларидан доктор Ференч Чиркес "Гул ва Наврўз" достони устида изланиш олиб борган. У Содик Китебдорнинг эски ўзбек тилидаги "Мажама ул-хавос" таъкирасини тадқиқ қилмоқда. Шу билан бирга, Бенедек Пери билан ҳамкорликда Навоийнинг форсча шеърлари мажмуаси – "Девони Фоний"нинг илмий-танқидий матнини тайёрламоқда.

Профессор Бенедек Пери Будапешт шаҳрида яшайди. Шарқшунослик институти директори, айни пайтда Этош Лоранд университети туркийшунослик кафедраси мудири, шу университетда инглиз, форс ва туркий тилларни ўрганган. Университетни 1992 йили таъмомлаб, туркий адабий матнлар бўйича мута-

нинг кузатишлари қизиқарли: Навоийдан кейин яшаган султон Салим форс тилида девон тузган ва газалларида форс адабиёти классикаларига эргашган. Айни пайтда, Навоийнинг "Девони Фоний"даги йигирмата газали таъсирида шеърлар яратган. Бенедек Перининг асосий хулосаси муҳим: султон Салим ва Навоий форсий девонлари шеърларидаги ўхшашлик шуни кўрсатадики, XVI аср бошидан Навоий форсий лирикаси форс мумтоз адабиётининг бир қисми деб тан олинган.

2017 йили олим Тошкентга Алишер Навоий таваллудининг 576 йиллигига бағишланган анжуманга келганида Навоий ҳайкали пойида маъруза қилган эди.

Бугунги кунда Бенедек Пери "Бобурнома"нинг мижоз тилига таржимаси устида ишламоқда.

Марк ТОУТАНТ. Францияда ўзбек мумтоз адабиёти, айниқса, Навоий ижодига қизиқиш анча барвақт бошланган. Француз олими Артолеме д'Ербело 1697 йили "Шарқ кутубхонаси" қомусида Навоий таржимаи ҳоли ва асарлари номини қайд этган эди. Франциялик олимлардан Силвестр де Саси (1758–1838), Катрмер, Паве де Куртейлнинг Навоий асарлари тадқиқи ва таржимаси бўйича қилган ишлари бизга яхши маълум. Ана шу аъналарни XXI асрда Марк Тоутант давом эттиришга бел боғлади. У олти йил Тошкентда ўқитувчи бўлиб ишлаб, ўзбек тили ҳамда эски ўзбек тилини қўлжамада ўқиш малакасини эгаллаган. 2013 йили Парижда Алишер Навоий ижоди бўйича француз тилида "Сўнгги темурийлар маданияти: Алишер Навоий (1441–1501) "Хамса"си мисолида назирағулик амалиёти тадқиқи" номи илмий ишни ёқлаган. 2016 йили Марк Тоутант диссертациядаги қарашларини тўлдириб, "Сўз империяси: сўнгги темурийлар даври қудрати, маданияти ва тасаввуф — Алишер Навоий "Хамса"си инъикосида" номи 700 саҳифали китобини чоп эттирган. Мазкур китоб ҳозирча Фарбда яратилган ва Алишер Навоий ижоди яхлит ўрганилган ягона монография.

Марк Тоутант фикрича, Фарбда Навоийдан кўра Бобурни кўпроқ билишади. Чунки "Бобурнома" жаҳон тамаддуни тарихида ҳукмдор шахс кузатишлари асосида яратилган камёб тарихий ва мемуар асарлар сирасига қиради. Бобур XVI аср бошидаги Ўрта Осиёдан Ҳиндистонгача бўлган ҳудуд ва даврга оид ноёб қарашларини ёзиб қолдиргани туфайли машҳур бўлиб кетган. Бундан ташқари, "Бобурнома" Фарб ва Шарқ тилларига бир неча марта таржима қилинган. Аммо Навоий асарлари таржималари камроқ. "Мен, — дейди олим, — Алишер Навоийни Фарбда янада чуқурроқ танишларини истадим ва француз тилида Навоийга бағишланган китобимни ёздам".

Олимнинг ўзбек мумтоз адабиёти билан боғлиқ тадқиқотлари Низомий Ганжавий ва Навоий, Навоий ва Жомий ижодий издошликларига ҳамда муносабатлари, Ўрта Осиё адабиётининг туркий-форсий иккитилиллик каби масалаларга бағишланган. У Навоий ижодига назар ташлар экан, унинг тарихий контекстда баҳоланиши ва ўрганилишига жиддий аҳамият қаратади.

Афтондил ЭРКИНОВ,
Ўзбекистон Республикаси
Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги
Ўзбекистонга оид хориждаги
маданий бойликларни тадқиқ этиш
маркази етакчи илмий ходими,
филология фанлари доктори

АҚШ. 2007 йил.
Вашингтондаги Конгресслар кутубхонасининг ўқув залларидан бирида Навоийнинг мўъжазина ҳайкали қад ростлаб турибди. Уммон ортидаги мамлакатнинг ноёб китоблар жамланган энг катта хазиналаридан бирида Ҳазрат девонлари билан бирга ҳайкали ҳам ўрнатилгани, ўзлари битганидай, маърифат аҳлига олам сари йўللار очиқлигига далолатдир:

**Кимга бу олам сори очилса йўл,
Олам аро аҳли дил бўлди, ул.**

ОЗАРБАЙЖОН. 2008 йил.
Алишер Навоий «Муҳокамат ул-луғатайн» асарида таъкидлаганидай, Шарқда биринчи бўлиб форс тилида «Хамса» ёзган улуг озарбайжон шоири Низомий Ганжавий юрти ҳам бобокалонимиз эътиборида бўлган. Бу оламга машҳур куйидаги сатрларда ҳам ўз ифодасини топган:
**Эмас осон бу майдон
ичра турмоқ,
Низомий панжасига
панжа урмоқ.**

МУМТОЗ АДАБИЁТИМИЗ ҒАРБ ОЛИМЛАРИ НИГОҲИДА

Зигрид КЛАЙНМИХЕЛ. Германия шарқшунослигида Ўрта Осиёни ўрганиш XIX аср аввалларидан бошланган. Бундан ролпа-роса 200 йил муқаддам – 1818 йили немис олими Хаммер Пуршталл "Навоийга оид битиклар" асарини яратиб, унда Алишер Навоийнинг насл-насаби, ижоди, давлат арбоби сифатидаги фаолияти ва бунёдкорлик ишларига тўхталди. Исломишунос олим Мартин Хартманн (1851–1918) XX аср бошида Туркистонга келиб кетган. Бу ерда тошбосма китоблар наشري ва тарқалиши ҳақида ўз кузатишлари асосида ёзган тадқиқотини 1904 йили Берлинда чоп эттирган.

Умуман, германиялик олимлар туркий тиллар тарихи ва грамматикасини ўрганишга кўпроқ эътибор қаратишган. Адабиётшунослик соҳасида эса, профессор Ингеборг Балдауфни эслашнинг ўзи кифоя. Берлиндаги Хумболдт университети тошидаги Ўрта Осиё тадқиқотлари маркази раҳбари сифатида салкам ўттиз йилдан бери ишлаб келаётган И.Балдауф номи ўзбек ҳадид адабиётини ўрганиш билан чамбарчас боғлиқ.

Доктор Зигрид Клайнмихел ярим асрдан бери ўзбек адабиёти билан шугулланиб келмоқда. Ўзбек тилида жуда равон сўзлаша олишдан ташқари, эски ўзбек тилидаги қўлжамадор устида ҳам ишлайди. У Ўзбекистондаги китобхонлик масалаларига қизиқади. Кейинги бир ярим аср давомида Фаргона водийси ва Хоразмдаги ўзбек аёллари маросимларида ўқилган қўлжама асарлар таҳлиliga бағишланган китоби нашр қилинган.

Хозирги пайтда у ўзбек адабиётини тадқиқ этаётган фаол олимлардан бири. Бу йўналишдаги илмий фаолиятини 1901–1934 йиллардаги ўзбек адабиётини ўрганишдан бошлаган ва шу давр сўз санъатимизга оид китобини немис тилида чоп эттирган. 1990–2000

Танжу СЕЙХАН. Ўз тадқиқотларини Алишер Навоий ижодини ўрганишга бағишлаган олима, профессор Танжу Сейхан туркий тиллар, хусусан, эски ўзбек тили тарихи бўйича тадқиқотлар олиб боради. 1991 йили "Шарафиддин Али Яздий "Зафарнома" асарининг чиғатойча таржимаси" мавзусида докторлик ишни ёқлаган. Шу иши доирасида мазкур асарнинг илмий-танқидий матнини тайёрлади. Бобурнинг "Мубайин" асари йиғма матнини тайёрлаб, сўзбоши билан 2004 йили Туркияда нашр эттирди. 2013 йили эса унга "Пошхожоннинг "Мифтоҳ ул-адл" асари" номи тадқиқоти учун профессорлик унвони берилган. "Ўрта Осиё туркий тили манбалари", "Туркиядаги Бобур ҳақидаги тадқиқотлар", "Алишер Навоий ва унинг "Хайрат ул-аброр" асари" сингари мавзуларда маърузалар ўқийди.

Олима 2015 йили Истанбулда Алишер Навоийнинг "Хайрат ул-аброр" асари матни бўйича икки жилдли китоб қиларган. Биринчи жилдда ушбу достоннинг қиёсий матни берилган. Иккинчи жилдда эса достонда қўланилган барча сўзларга изоҳчи лугат тақдим этилган. Хар бир жилд 800 саҳифадан иборат. Бундан ташқари, Танжу Сейхан 2005 йилда Навоийнинг "Сирож ул-муслимин" асари матнини, 2010 йилда эса Юсуф Хос Хожибнинг "Кутадгу билиг"идан айрим қисмларни Истанбулда нашр эттирган.

Танжу Сейхан Пошхожоннинг "Мифтоҳ ул-адл", "Гулзор" ва "Мақсад ул-автор" асарларининг эски ўзбек ва ўғуз туркчасидаги қўлжама нусхаларини, эски ўзбек тилидаги "Меъронома"лар ҳамда Навоийнинг "Оқўюнли мухлислар девони"даги шеърлари тилини қиёсий тадқиқ этмоқда. Диққатга сазовор томони шундаки, олима туркий, хусусан, эски ўзбек тили бўйича тадқиқотларини қўлжамадордаги матнлар асосида олиб

хассис бўлиб етишган. Мазкур туркийшунослик кафедраси Ўрта Осиё туркий матнларини ўрганиш бўйича бой аънамага эга. Кафедрара 1870 йили Арминус (Армин) Вамбери (1832–1913) асос солган. Эски ўзбек тилини ўрганиш аънарасини кейинчалик таникли венгер олими Янош Экман давом эттирди. У 1966 йили инглиз тилида "Чиғатой тили грамматикаси" китобини ёзди. Андас Бодроглигетти эса Янош Экман ишини давом эттириб, 2001 йили икки жилдли "Чиғатой тили грамматикаси"ни инглиз тилида чоп қилди.

Венгер туркийшунослиги мактабига мансуб Бенедек Пери талабалик давридан бошлаб ўзбек адабиётини ўрганишга қизиққан. Шайбоний, Саққокий, Турди, Увайсий, Иззат Султон, Уйғун, Зулфия, Назир Сафаров, Саид Аҳмад каби адабиётимиз намояндалари ижоди бўйича тадқиқотлар олиб борган.

Олим илмий қизиқишларининг катта қисмини ўзбек мумтоз адабиёти масаласига оид изланишлар эгаллайди. У ушбу йўналишда ишлаб, бир қанча вақт Ҳиндистонда илмий сафарда бўлган. Туркий тили адабий манбалар, жумладан, Бобур, ва Бобурийлар эски ўзбек тилида яратган асарлар ва уларнинг қўлжамадорини ўрганиш билан шугулланган. Изланишлари самараси ўлароқ эски ўзбек тилини бобурийлар саройида, сулола оилаларида ўзаро мулоқот тили сифатида асрлар давомида сақлаиб қолганини аниқлаган. Айни пайтда туркий тилда шеър ёзиш аънараси бобурийлар муҳити шоирлари ичида XIX асрда ҳам давом этганини ойдинлаштирган.

Сўнгги йиллари Бенедек Пери кўпроқ Алишер Навоий ижоди билан машғул бўлди ва мақолалар эълон қилди. Масалан, Ўзбекистонда унинг усмонли турклар султони Салим Iнинг (1512–1520) форс тилидаги газаллари ҳақида инглизча мақоласи чиқди. Олим-

Хендрик БОЁШОТЕН,
Нидерландиянинг Живонни
университети профессори

УМИДИМ КАТТА

Мен Халқаро конференцияда энг машҳур асарлардан бири, Носируддин Рабғузийнинг "Қиссаси анбиё" асарига оид илмий тадқиқотларим билан қатнашялман. Тадқиқотлар давомида мен ўрганган қўлжамадор шундан далолат берадики, бу асар XX асрга қадар турли, бир-биридан узоқ жойларда яшаган хаттотлар томонидан қайта-қайта қўчирилган. Шунинг учун асарнинг турли нусхалари бир-биридан фарқ қилади. Муаммолардан яна бири шундаки, "Қиссаси Рабғузий" асарининг асл қўлжамадор мавжуд эмас. Фарб туркологлари Британия кутубхонасида сақланаётган қўлжамадор энг қадимги деб ҳисоблашади. Ҳолбуки, асарнинг Лондон нусхаси бир қадар эътиборсизлик билан қўчирилган. Шундай бўлса-да, Тошкентдаги анжуман учун маърузамни шу нусха асосида тайёрладим.

Ўзбекистон Фанлар академияси Шарқшунослик институтида Рабғузийга тегишли икки та муҳим қўлжамадор сақланади. Афсуски, бизда уларнинг нусхаси йўқ. Ушбу ноидр ёдгорлик бўйича тадқиқотлар олиб борадиган ўзбекистонлик ҳамкасбларим билан танишиш, асарнинг Тошкент нусхаси борасидаги фикрларини билиш ниятим бор.

«МУФРАДОТ»НИНГ ФРАНЦУЗЧА ТАЛҚИНИ

Франциялик олим ва шоирлар йирик қомусларда Алишер Навоийнинг тарғиб қилишга кенг ўрин бермоқдалар. Луи Базен, Жан-Поль Ру, Бакье-Граммон сингари туркий тиллар бўйича йирик тадқиқотлар яратган олимлар қаторида Реми Дорнинг ҳам бу борадаги хизматини алоҳида таъкидлаб ўтмоқ лозим. Унинг Ватанимизда яшаб, ўзбек тили ва маданияти тарихига бағишлаб тадқиқотлар яратаётгани диққатга сазовор. Олим раҳбарлигида французча-ўзбекча ва ўзбекча-французча лугатлар нашр қилинди. У ҳазрат Навоий меросини, жумладан, "Муфралот" рисоласини таҳлил қилиб, муаммо жанрига доир "Алишер Навоий муаммолари" (Париж, 2006) тадқиқотини нашр эттирди.

"L'enigme du nom propre" ("Исм яширинган муаммо") деб номланган таржима тўплами эса 151 бетдан иборат бўлиб, 99 та ўзбекча исмга ёзилган муаммо таржимасини ўз ичига олади. Тўплам муқаддимасида муаммо жанрининг Шарқ ва Фарб адабиётини тўтган ўрни, ривожланиш тарихи, Навоий ҳаёти ва ижоди, унинг мазкур жанрга оид асарларига тўхталиб ўтилган. Муаллиф ўзбек шеърятини пухта тушуниш учун зарур адабиётлар ва уларнинг муаллифлари рўйхати, муаммо ёзиш қонун-қоидалари, бу жанрга хос бадиий санъат турлари, муаммони ечиш қалити — араб алифбосига асосланган эски ўзбек ёзуви, абжод ҳисобига доир маълумотларга ҳам тўхталиб, француз китобхонига бу жанр моҳиятини очиб беради.

Муаммо жанри дунё адабиётини турли ном ва турли шаклларда ривожланган. Францияда бундай ҳарфий ўйинлар XV асргача қўланилган. Уларда шоир исмидаги ҳарфлар шеър мисраларига яширилгани боис "яширинган имзо" деб номланган. XV асрда яшаган Француз Вийоннинг деярли барча асарлари анаграмма номи остида ушбу жанрда ёзилган. XVII — XVIII асрга келиб мазкур санъат Францияда бироз унутилган бўлса-да, бироқ Россия ва Италияда анаграмма, акростих ва бошқа ҳарфий ўйинлар шаклида ривожланди. Ҳозирча ҳам бу мамлакатларда айни илмни ўрганувчи қўпала уюшма ва жамиятлар бор.

Таржимон муаммонинг дунё адабиётини икки

1996) муаммоларни французчага ўгиришда ёрдамчи манба бўлиб хизмат қилган. Муаллиф XV аср ўзбек шеърятини хос муҳим хусусиятларни тушуниш учун Э.Рустамовнинг "Ўзбекча поэзия в первой половине XV века" номи асарига мурожаат қилишни тавсия этади.

Муаллиф таржимага киришишдан аввал бошқа халқлар адабиётини ҳам муаммога доир маълумотларни тўплайди. Француз олими Гарсин де Тассининг "Шарқ мусулмонлари тилининг просодия ва риторикаси" ("Rhetorique et prosodie des langues de l'Orient musulman", Paris, 1873) асарининг 3-боби логотриф ва унга ўхшаш турларга бағишланганини айтиб ўтади. Чунотчи, Гарсин де Тассис XVIII асрда ижод қилган форс шоири Фақир Дехлавийнинг

«Халодийк ул-балогат» асарини француз тилига ўгириш муносабати билан муаммо санъатига доир қуйидагича маълумот беради: "Ҳиндистон мусулмонлари шеърятини, ростки, муаммо санъати кам ривожланган. Мазкур жанрининг мураккаблиги боис уни французчага таржима қилиш имконияти бўлмади. Оқибатда мисол сифатида келтирилган муаммоларни баҳолаш қийин кечди".

Реми Дор муаммони мураккаб, мавҳум, нотиқ бир оламга қиёс этган. Унинг сўқмоқлари кўп-у, бироқ қўзга гира-шира кўринади. Бу жанрда шоир ўз гоъяларини шунчалар қисқа, дунда ифодалайдики, лабдурустан бирор маънони англаб бўлмайди. Муаллиф кўпроқ муаммо ечимини кўрсатади-у, ечиш усулларини сир тутди. Бунда ўқувчига ҳам, таржимонига ҳам пухта билим ва кенг дунёқараш қўл келади. Шунинг учун Навоий даврида муаммо шоирлар маҳоратини баҳолаш мезони саналган, жамият аъзолари учун эса ақлни чархлаш, фикрни такомиллаштириш воситаси бўлган.

Реми Дор фикрича, ўзбек шеърлари асарларини француз силлабикасида аслият вазинига бир бўғин қўшиш орқали ўгириш мумкин. Бунда айрим истисно ҳоллар ҳам бўлиши ўз-ўзидан аён, албатта. Таржимада байт аниқ ва чиройли ўқили-

ши учун, доим урғу қатор охирига туширилган. Бунда таржимонга француз тилининг ҳозирги замон лугати қўл келган. Ушбу лугатда аксини топлаган сўзларга эса изоҳ бериб ўтилган.

Реми Дор байтларда қофияни сақлашга ҳаракат қилган, баъзан эса фақат ассонанс — ҳамоҳанглик билан кифояланган. Ўзбек тилидаги қисқа товушларни ифодалашда эллизиядан (охирги ҳарфи унли бўлган сўз биринчи ҳарфи унли бўлган сўз олдида келганда ёки унли товушлар кетма-кет келганда бир унлининг таалаффузда тушиб қолиши) фойдаланган. Бу вазини, ўлчовни сақлаб қолишга ёрдам беради.

Тўплам ҳар жиҳатдан пухта тузилган. Дастлаб муаммонинг таржимаси, сўнг ўзбекча аслияти берилган. Агар муаммо форсийда битилган бўлса, аввал ўзбек тилига ўгирилган шакли, кейин эса аслият келтирилган.

Муаммолар француз алифбосига асосан жойлаштирилган. Ечимга жадвал кўринишида очқич берилган. Биринчи қаторда муаммо ечимига йўналтирувчи сўзлар, иккинчи қаторда муаммо тури, учинчи қаторда эса муаммони ечиш усули кўрсатилади.

Илова қисмида ечимдаги исмлар маъноси, уларнинг этимологиясига доир ахборот берилган. Бунда Э. Бегматовнинг "Ўзбек исмлари маъноси", Ф.Сумернинг "Turk devletleri tarihinde shahis adlari" (Истанбул, 1999, 2-жилд), Р. Эл-Ҳаятнинг "Le Livre des prenom du Maghreb et du Moyen-Orient" (Casablanca, 2004) каби қўлланмаларидан фойдаланган.

Навоий бир исмига бир неча муаммо битган. Реми Дор мисол тариқасида улардан бирини таржима қилади. Муаммолар манбаларининг индекс кўрсаткичи мажмуанинг сўнгги саҳифаларида келтирилган.

Муаллиф ушбу тўплам илмий ёки педагогик аҳамиятга эга эмаслигини қайд этиб, ягона мақсади Алишер Навоийдек буюк шоирнинг назмий дуру жаҳоирлари билан француз китобхонини таништиришдан иборат эканини таъкидлайди.

Ёрқиний НАСИРДИНОВА,
Андижон давлат
университети мустақил тадқиқотчиси

Уларни Икки дарё оралигидаги маърифий ҳаёт, таълим системаси илм-фан тарихини тадқиқ этиш чоғида учратдик. Қулбобо Қўқалдош мадрасаси Бухородаги олий ўқув даргоҳлари орасида барчасидан нуфузи баяндрок эди. Унда илм соҳасидаги энг олий даража эгаси «оҳунд» дарс берган. Иш жараёнида бу илм масканини зиёлилар «Улим қўқаси» (Дарвозаи марг) номи билан ҳам атагани маълум бўлди. Бу тўғрида Абу Абдурахмон Абдуллоҳ: «Бухорода фақат биригина оҳунд бўлган. Яъни ўн бир нафар муфтидан бири Гавкушон мадрасасида аълам уновнига ет-кач, ундан сўнг Қўқалдош мадрасасида оҳунд бўларди ва ундан бошқа ўринга бормасдан шу ерда вафот этарди. Шу сабабли Қўқалдош мадрасасини оҳундга нисбатан Дарвозаи марг, яъни Улим қўқаси дەرлар», дея ҳикоя қилади ("Тарихи Бухоро ва тарҳумат ул-уламо").

Қулбобо Қўқалдош мамлакат ободлиги йўлида қўллаб хайрли ишларни амалга ошириб, ҳамиша илм ва ижод аҳлини қўллагани ҳақида манбалардан кутганимиздан ортиқроқ ахборот чикди. У моҳир саркарда, доно сиёсатчи, майдонда қўқмас ва тадбирли жангчи, давлат ва қавм таянчи бўлганидан шарафли Низоумулмулк номини олган. Бир дунё маълумотлар ичида битта кичикинаси алоҳида диққатимизни тортиди. Қулбобо Қўқалдош «Муҳиббий» тахаллуси билан қалам тебратган экан. Бу хабар Мутрибий Самарқандидан чикди. У ёзади: «Муҳиббий – садр аш-шаҳид Қулбобо Қўқалдошнинг муборак тахаллусидир. Жаннатмакон хоқон Абдуллоҳонинг қўқалтоши эди. У оҳишу нотавонлар раҳномаси, масжиду мадрасалар, бог-роғлар бунёдкори эди. Унинг хайрли амаллари туфайли Мовароуннаҳр ва Хуросон фаровон бўлди. Олимлар ва фозилларни яхши кўрарди. Шу сабабли «Муҳиббий» деб тахаллус олди» (Мутрибий, "Таъкират аш-шуаро", Ҳ.Р. Ф.А. Ш.И. 2253-рақамли қўлёзма, 135-саҳифа).

Мутрибий сўзида давом этиб, унинг Ҳасанхожа Нисорий мажлисига юборган матлаъисини келтиради:

Аз ғамдан билдир ханжари мушрикони ту бошад,
Дар гулшани жон гунчан пайкон ту бошад.
Мазмуни:
Ғамзанг мушриклар ханжари каби дилга ботар,
Ҳам жон гулшани ичра гунчан пайкон отар.
Мутрибий яна дейди: «Олимлар ва фозиллар билан кўп суҳбат қилиб, илму фазилатлар орттирган, етуклик даражасига эришган, таниқли хуштабълар ва нодир сўзли кишилардан бирига айланганди». Шундан сўнг унинг қаламига мансуб бир форсий ғазал, рубоий ва фард намуна келтиради.

Ғазал (туркий мазмуни):
Бокқа кирдик, гулу райҳон дилимиз очмади,
Най саси, қушлар поласи кўнглимиз очмади.

Кўп баҳорлар келиб кетди, бироқ бир марта ҳам,
Дил захмисин, ёқа йиртмай тилимиз очмади.

Гулхан тафтидан қидирдик ором ва ҳам кездик
Гулшанда лек у ҳам оруз гулмиз очмади.

Ёронлар даврасида айладук зикр аммо,
Оҳим, улар суҳбати ҳам дилимиз очмади.

Қай тонфага мансубдир, билмади ул Муҳиббий,
На ғабр, на мусулмон қулфи дилимиз очмади.

Рубоий:
Ваҳ, Муҳиббий чекса-да, юз бора андуҳ малол,
Муассар бўлмади унга жамоли тоза ниҳол.
Минг бор азоблидир ўлимдин ҳижрон қийноғи,
Бўлмаса ул айриқликда ҳар геч умиди висол.

Байт:
Гуп-гуп увар юрагим сенсиш, то умид бор,
Қўқаман узлимасин, дея бу нозик тор.

Байт:
Ғамдидла эй кўнгли, дема сўз, айриқлик балоси бу,
Етмагандир дол қилса бўлур қиссанг дасидан у.¹
Бу сатрлар Муҳиббий қўллаб ғазаллар ёзган.

ни ва ҳатто девон тузган бўлиши мумкинлигидан дарак беради. У тўғрида кўпроқ ахборот тўплашга киришдик.

Қулбобо Қўқалдош узокда туриб ҳам шоирлар мушоараларида, фозиллар мажлисларида иштирок этаверарди. Бу одам олдида бундай тадбирлар учун вақт, макон тушунчасининг аҳамияти йўқ эди. Манбалар қанча ва рақланса, ўтмишининг олис ва сирли йўлларида унинг даргоҳи сари отланган ижодкорларга қўллаб дуч келаверасиз.

Улардан бири **Қози Пойанда Муҳаммад Ромитаний**. «Қазойи» тахаллуси билан шеърлар ёзган. Хуросон фатҳ этилганда Қулбобо Қўқалдошни мадҳ этиб, қасида битади ва унинг олдига Хиротта кетади. У «Танқид ад-

олиниб, ул мурувват жаҳони сахийлик кони-нинг бўйнига душоҳа солганларида мана бу матлаъни бадиҳа йўсинида мазкур ҳолига қарата айтган экан. Матлаъ:

Қаддам долу дўшохан лом-алиф «ла» бар сари ҳолам,
Далолат мекунад инҳо ки бояд рафт аз олам.
Мазмуни:
Лом-алиф «ла» шохаси бошмиди, қаддам энг долдур,
Улар бу оламдан кетишимга ишорат қиладур.
Буюк бир ҳаётнинг барча мазмуни ва воқеасига шундай нуқта қўйилди.

Қулбобо Қўқалдош ижодида оид маълумотлар бизда қўлёзмалар хазинасидан унинг девони ё ғазалларини топишга умид уйғотди. Кутганимиздай бўлди.

Биринчиси Ҳ.Р. Ф.А. Ш.И. қўлёзмалар хазинасида 1171-рақамда қайд этилиб, сақлана-

ган. Бош саҳифа ажойиб лавҳ билан безалган. Китоб сўнгиди: «Сайид Муҳаммад Раҳим Баҳодурхон фармони олийи ила Муҳаммад Шариф девон ибн Оллоҳберган девон томонидан Муҳиббийнинг ушбу девони кўчирилган, ҳижрий 1323 йил раби ус-сонийда», деб кўрсатилган(милодий 1903 йил, июль, Муҳаммад Раҳимхон Феруз(1865 — 1910) Хоразм ҳукмдори. У туркий адабиёт ва таржимачилик ривожига улкан ҳисса қўшган шох ва шоир).

Икки қўлёзмада ҳам Муҳиббий таржимай ҳолига оид ҳеч қандай маълумот берилмаган. Улардаги ғазалларни ўқиганимизда ҳайрон бўлдик... Баъзи мисраларда «мен» сўзи «бан» шаклида("Подшоҳимсан тавр кун бан кима ёлворайам") ёзилган эди. Бу шеърларнинг Қулбобо Қўқалдошники эканига шубҳаланиб қолдик. Ё у тўғрида яна нималардир бор, биз билмайдиган? Хоразм ижодкорлари орасида Муҳиббий тахаллусли бирор шоир учрамади, уларнинг сатрларида «бан» қўлланмади. Ё бу шоир турк қардошларданми? Энди мақсадга етдик, деганда ишни бошқатдан бошлашга тўғри келди.

Бу сатрлар соҳиби Мутрибий айтган эмас, бошқа Ошиқ (Муҳиб) эди.

Тахмин ҳақиқатга айланди. Иккинчи Ошиқ ҳам биринчисига жуда ўхшайди. Буюк давлат арбоби, моҳир саркарда, доно сиёсатчи, майдонда қўқмас жангчи, давлат ва қавм таянчи бўлгани, халқ ишончини қозонганидан шарафли Қонуний номини олган. У ҳам шеърларига «Муҳиббий» деб имзо чеккан. Улар замондош ҳам эди. Бир қўна Туркистон, иккинчиси Туркияда яшаган. Баёзда топишган шеърлар ва девон усмонлиларнинг машҳур султони Сулаймон Қонунийга тегишли бўлиб чикди.

Султон Сулаймон Трабзонда 1495 йили туғилган, усмонлиларнинг ўнинчи ҳукмдоридир, онаси Ҳафса султон эди. Ёшлиги Трабзонда кечди, илк таълимини шу ерда олди, 1520 – 1566 йиллар давомида Туркия давлатини бошқаради. Бизда кўпчилик уни кўп қисмми «Мухташам аср» фильми орқали тарихнинг буюк қаҳрамонларидан бири сифатида танийди. Фильмда намоиш қилингандек, ҳаётда ҳам унинг ўн йил умри жанг майдонларида кечган, буюк зафарлар қучган.

Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институти қўлёзмалар хазинасида сақланаётгани Муҳиббий девонидидаги мисралар оҳанги Фузулийни эслатди. Сатрлар тиник, тушунарли, ҳам тили, ҳам руҳияти бугунги ўзбек ўқувчисига анча яқинлиги ҳайрон қоларли эди. Аксинча, «Муҳиббий девони»нинг 2014 йили Қуниёда чоп этилган нашр нусхасини олганимда унинг туркча лотин ёзувида таълиқини ўқишим қийинроқ бўлди. Биздаги қўлёзма ва Қуниё нашри нусхаси солиштирилганда уларда фарқлар борлиги аниқланди. Улар бир-бирини тўлдирди. Бу каби ҳолатлар 935-рақамли қўлёзма нусханинг тарихий ва илмий аҳамиятини анча оширади.

Ора-орада вақт топиб, ундаги шеърларни ўзбекча кирилл ёзувида ўғирардим. Табдилларимизда фарқ бор эди. Сатрларни Туркия турки ва Туркистон турклари ўз талаффузларида ўқий олади. Фақат айрим сўзлар уларга хосдир. Қўлёзмадан кўчирган котиб бундай сўзларга қизил рангли ёзув билан изоҳ берган.

Аммо икки Ошиқ ҳикояси ҳали тугамади. Унда бир қалбдаги туйғулар оҳанги сатрларга йўғрилиб, узоклардан элас-элас эшитилиб турибди.

Абдусаттор ЖУМАНАЗАР,
тадқиқотчи

ИККИ ОШИҚ

Муҳибблар нечта бўлган?

дурар» номли китоб тасниф этган ва унда Қулбобо Қўқалдошга бағишланган шеър ҳам бор.

Мулла Боқий Дарзий Бухорий. Ажойиб сўз устаси ва Қулбобо Қўқалдошнинг қадрдон дўсти эди. Бухорода вафот этган.

Фақиҳлар ифтихори Мавлона Собирий Муфти. Назмда юксак маҳорат соҳиби бўлган, тошкентлик эди. Қулбобо Қўқалдошга бағишлаб шеърлар ёзган.

Мавлона Носирий Шутурлаб, машҳур шоир эди.

Мавлона Малла Нойий, Қулбобо Қўқалдош ҳақида китоб ёзган.

Мавлона Солиҳий Нидойий, яқин қадрдони. Қулбобо Қўқалдош ҳомийлигида муаммо ижод турига оид асар ёзган.

Ҳожи Дўст Муҳаммад, яқин суҳбатдоши эди.

Мавлона Боқий Нойий, Навоий тахаллуси билан ижод қилган.

Ижоди ва ҳаёти Қулбобо Қўқалдош номи билан боғланган бундай ижодкорлар қатори тугамайди. У Мир Алишер Навоийни беҳад ҳурмат қиларди ва ишлари ҳам кўп жиҳатдан уникига ўхшарди.

1598 йил 8 феврал кунини Абдуллоҳон хас-таланиб, Самарқандда вафот этди. Мамлакатда қутилмаган йирик ўпирилишлар бошланади. Тахтга унинг ўғли Абдумўминхон ўтиради. Муаррихларнинг таъкидлашча, у ҳукмдорлигининг биринчи куниданоқ қутилмаган ишларга қўл уради. Аввал отасининг яқин ва ишончли амирларини ўлдирди. Сўнгра отаси Бухоро ва Самарқанд орасида қурдирган барча рабоб, карвонсарой каби обод масканларни бузиб ташлашга буйруқ беради. Тахтга даъвогарлик қилиши мумкин бўлган султонлар ва шаҳзодаларнинг барчасини қатлга етказишга киришади.

Қулбобо Қўқалдош дўстининг вафотини эшитиб, Хиротдан Самарқандга келади. Таъзия расм-русумларини адо этиб, тезгина изига қайтиб кетишга уринади. Лекин уни Абдумўминхоннинг одамлари қутиб турганди. Уни тезда болалари билан биргаликда ҳибсга олишади. Мазкур воқеа 1598 йилнинг май ойи атрофида содир бўлади. Абдумўминхон Тошкент ва Андижон йўлидаги Шаробхона мавзесида юрганди. Маҳбусни ўша жойга олиб боришади ва ўлдиряшади.

Мутрибий дейди: «Ҳукмга биноан ҳибсга

МУҲИББИЙ (СУЛАЙМОН ҚОНУНИЙ) ШЕЪРЛАРИ

Калом ҳаққи ҳар кимки қўнғулдан ўлмай моил,
Ўлур ҳар этдиги абтар ва ҳар на айласа ботил.

Агар зоҳир қўзила бан на ғам жононини қўрмасам,
Биҳамдиллаҳким чашми жон очикдир анга йўқ зоил.

Кеча-қундуз андишам нигорнинг фикру зикридир,
Асар қилмайки бундан у ҳолат ўлмай зоил.

Работи қўхнадур дунё кўчар чун қорбони ғам,
Бунга дил боғламас доноғу, «қулли» дермиш мунга оқил.

Муҳиббий ани ташла дилдан бу ҳойу ҳўйи дорони,
Санга инжақ бу савдолан бало ва ғам дурур ҳосил.

Оҳим ажлар қўринур, бу сийна ғоридур денгиз,
Ҳарига ким, сочилур аждар шараридур денгиз.

Қўзим ёшим дегил, балки бало гуҳаридур,
Икки ғаним қийнайуб оқар бикоридур денгиз.

Бир назарла синасин бағрин дилин ошиқларнинг,
Шул камон абру қўзлийин ғамза коридур денгиз.

Ва ки қабрим узра дуранлар маломат тошини,
Қўрубан бир ошиқи шайдо мазоридур денгиз.

Англасун булбул каби, қилсун Муҳиббий нолалар,
Хусни ёрнинг гулшани тоза баҳоридур денгиз.

1.Форсий сатрларнинг туркий мазмуни берилишида домла Исмоил Бекжон таржимасидан тўлиқ фойдаланилди.

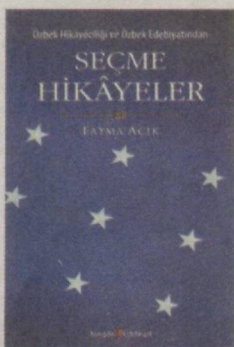
ётган баёздир. Хаттот Муҳаммад Шариф кўчириб тузган. Жуда чиройли китобат қилинган. Муҳиббий ғазаллари билан бошланади, 1—16^е саҳифалар оралигида 49 ғазали берилган. Барча ғазаллар туркийда битилган. Тўпلامнинг охириги 239^е-бетида: «Ушбу баёз-ни фақир ул-ҳақир Муҳаммад Шариф девон ибн Оллоҳберган девон Хоразмий 1323 йили моҳи шаъбоннинг тўртламчисини панж-шанба кунини(милодий 1905 йил, 4 октябрь) ит-момига етқурди» сатрлари бор.

Иккинчиси, «Муҳиббий девони» 935-рақамда қайд этилган, 154 ғарак, туркийда битил-

САРА ҲИКОЯЛАРИМИЗ ТУРК ТИЛИДА

Ёзувчилар уюшмаси томонидан қатор вазиралик ва ташкилотлар билан ҳамкорликда «Ўзбек мумтоз ва замонавий адабиётини халқаро миқёсда ўрганиш ва тарғиб қилишнинг долзарб масалалари» мавзусида халқаро анжуман уюштирилиши миллий адабиётимизнинг халқаро майдондаги обрў-эътибори юксаклигининг намоиши ҳамдир. Тадбир доирасида ва ундан кейин ҳам ўзбек адабиёти намуналарини чет элларда нашр қилиш бўйича амалий музокаралар ўтказилади, албатта. Ўрни келганда ушбу жараён бир неча йил бурун бошлангани ва бу борада талайгина ишлар амалга оширилганини таъкидлаш жоиз. Хусусан, 2012 йили Туркиянинг Фози университети профессори, таржимон Фатма Ачик томонидан «Ўзбек ҳикоячилиги ва ўзбек адабиётининг сара намуналари» номли залворли тўплам нашр этилган эди.

Мазкур тўпладан Чўлпон, Ғафур Ғулум, Абдулла Қаҳҳор, Одил Ёқубов, Саид Аҳмад, Саида Зуннунова, Пиримқул Қодиров, Шуккур Холмирзаев, Омон Мухтор, Эркин Самандар, Ўткир Ҳошимов, Хайриддин Султонов, Тоғай Мурод, Хуршид Дўстмуҳаммад, Назар Эшонқул, Уйғун Рўзиев сингари, жами ўттиз нафар адабимизнинг ҳикоялари киритилган. Таржимон Фатма Ачик Туркистон адабиётининг бир асрлик манзаралари хусусида фикр юритиб, шундай ёзади: "Таржима жараёнида қўллаб жумлаларни аслиятдагидек сақлашга интилдим. Уларни Туркия туркчаси билан уйғунлаштириш асносида, бу бетакрор туркий лаҳжаларимиз нафақат тилшунос мутахассислар, умуман туркий халқлар учун ҳақиқий хазина эканини таққор хис этдим". Китобнинг дастлабки бўлимида ўттиз нафар ўзбек адабларининг турк тилига ўғирилган ҳикоялари, кейинги

бўлимда эса айнан шу ҳикояларнинг лотин импосидаги ўзбек тилида аслияти берилган. Дарвоқе, ўзбек мумтоз ва замонавий адабиёти намуналарининг хорижда ўрганилиши ҳамда тарғиб этилиши, бадий таржима муаммолари, моҳир таржимонлар тайёрлашда миллий ва жаҳон тажрибасини қўлланатириш мақсадида илк бор ташкил этилаётган мазкур анжуман, юқоридаги сингари адабий тўпламларнинг тайёрланиши ва чоп этилишида муҳим аҳамият касб этади.

Х.БАХТИЁР

ИЖОДИЙ ҲАМКОРЛИК

Конференция жараёнида Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси муассислигида нашр этилаётган "Ўзбекистон адабиёти ва санъати" газетаси ва Россияда чоп этиладиган "Литературная газета" ўртасида ижодий ҳамкорлик ишларини йўлга қўйиш бўйича ҳамкорлик шартномаси имзоланди.

Шунингдек, "Шарқ юлдузи", "Ёшлик" журналлари ва "Роман-газета" тахририятлари, "Жаҳон адабиёти" ва "Иностранная литература" журналлари ижодий жамоаси ўртасида ҳам мана шундай ҳамкорлик ўрнатилди.

ЯНА БИР УЛКАН ҚАДАМ

Реализм асосчиларидан бири Оноре де Бальзак: "Қўзга ташланиб турмаган саховатни ҳеч ким ахтариб ўтирмайди", деб ёзган эди. Чиндан ҳам, жамият амалда тасдиғини топган яхши фазилатларни эътироф этади, улуғлайди.

Бугун юртимиздаги кичик бир соҳадан тортиб халқ турмуши фаровонлиги учун муҳим аҳамият касб этадиган йўналишлар-гача амалга оширилаётган ўзгаришлар, ислохотлар шу қадар шиддат билан давом этаёткири, Ватанга жондош ҳар қандай киши бу ўзгаришларга лоқайд қараб туролмайди.

Ўзбек мумтоз ва замонавий адабиётини халқаро миқёсда ўрганиш ва тарғиб қилишнинг долзарб масалалари"га бағишланган халқаро конференция мамлакатимиз тарихида амалга оширилаётган улкан маданий ҳодисалар сирасидандир. Мазкур конференция адабиётимизнинг жаҳондаги ўрни, аҳамияти, мавқеи каби масалаларни умумлаштиришга, жаҳон адабий жараёнларидаги иштирокини фоллаштириш ҳамда унинг дунё миқёсидаги обрў-эътиборини янада мустаҳкамлашда муҳим аҳамият касб этади. Бу борадаги илмий кузатишларимдан келиб чиқиб айтишим мумкинки, бугун **жаҳон аҳли ўзбек адабиётига бефарқ эмас:** кейинги ўн йил ичида хориждаги тадқиқотчилар, таржимонлар, миллий сўз санъатимизнинг чин дўстлари сафи янада кенгайиб, уларнинг илмий изланишларида, таҳлилий ёндашувларида, ўзбек адабиётининг инглиз тилига таржималари савиясида муайян ижобий ўзгаришларни кузатмоқдамиз. Хорижий мутахассисларнинг янги авлод миллий манбаларни ўзбек тилида ўқий олиши, жаҳон адабиётшунослигидаги энг илғор илмий, назарий тушунчалар нуқтаи

назаридан таҳлил қилиши, юртимиздаги эркин адабий-илмий муҳит туфайли ўзимизда сақланаётган ноёб илмий манбалардан бемалол фойдаланиши, олимларимиз билан бевосита мулоқот олиб бориш имкониятлари – буларнинг барчаси **хорижда ўзбек адабиётшунослиги йўналишларининг пайдо бўлишига** замин яратмоқда. Айни пайтда ўзбек адабиёти, унинг бадий-эстетик залвори, ижтимоий-ғоявий муаммоларнинг ўзига хос бадий талқинлари қўллаб адабиёт назарийчилари қарашларини ривожлантиришда ҳам муҳим ва бирламчи манбалардан бўлиб хизмат қилмоқда.

Бу каби эзгу савъ-ҳаракатлар туфайли турли хил бадий матн адекватлиги, дунё халқларини миллий адабиёт руҳига, тафаккурига, дунёқароши, тарихи ва яна бир қанча миллий хусусиятларга яқинлаштириш усулига оид янги-ча ёндашувларни кузатиш мумкин. Масалан, бугунга қадар "Ўткан кунлар" романи номи хорижий тилларда турлича (масалан, "Days by Gone", "Bygone days", "Lovers from Margilan") талқин қилинган эди. Миллий романтизмнинг энг сўнгги таржима вариантыда эса (таржимон Марк Риис) роман сарлавҳаси "Ўткан кунлар" шаклида сақланиб қолган. Муаллифининг айтишича, жаҳон таржима-чилиги тахрибасида бадий асар сарлавҳасини аслиятдагидек сақлаб қолиш кўп қўзғатилади. Бундан мақсад, биринчидан, ўзбек истилоҳининг инглиз адабий тилига кириб келишини таъминлаш, иккинчи-

ХИТОЙ. 2017 йил.

Шанхай университетиди

Хитой ва Ўзбекистон

ўртасида дипломатик

муносабатлар

ўрнатилганининг 25 йиллиги

муносабати билан буюк

мутафаккир Алишер

Навоийнинг ҳайкали очилган.

Алломанинг сеҳрли қалами

дунёни, бутун дунёдаги

маърифат аҳлининг қалбини

забт этгани аини ҳақиқат.

Шул боис ҳазратнинг

маҳобатли ҳайкаллари вақти

келиб жаҳоннинг барча

тараққий этган

мамлакатларида тикланади,

ўлмас асарлари барча

тиللارга таржима

этилажак. Зеро, бу фикрни

улуг алломанинг ўзи ҳам фахр

билан таъкидлаганлар:

Олибмен тахти фармонимга

осон,

Черик чекмай Хитодин то

Хуросон...

Хорижий давлатларда

ҳозиргача тикланган Алишер

Навоий ҳайкаллари

Ўзбекистон халқ рассоми

Жалолддин Миртожиев

Телевидение кўрсатувлари-дан амри маъруфларгача қайта-қайта қуниб айтилаётганидек, кўйди-чиқдилар кўпайиб бормоқда. Албатта, оила вужудга келибдики, барча даврларда турли сабабларга кўра ажралишлар бўлган ва бундан кейин ҳам бўлиши мумкин. Лекин ҳозир — ташвишли даражада. Аждодларимизнинг оила қуриш, ўғил уйлантириш ва қиз чиқаришга доир ўз талаб ва тушунчалари бўлган. Бу тушунча Бурхониддин Марғинонийнинг «Хидоя» асариди «кафоат» деб аталади (Саидов А.Х. Бурхониддин Марғиноний — буюк ҳуқуқшунос. Т., 1997). «Кафоат» сўзининг луғавий маъноси тенгликдир. Фикҳ тилида эса эр ва хотин ўртасидаги тенгликни билдиради.

Никоҳда икки томон тенг ва бир-бирига муносиб бўлиши шарт. Агар шундай қилинмаса, турмуш мустақкам бўлмайди, эрнинг хотиндан, хотиннинг эрдан кўнгли тўлмайди. Кўёв ва келин кўйидаги олти ҳолатда бир-бирига яқин бўлиши керак.

1. Насл-насаб бўйича

Насл-насаб зот дегани, юнонча айтсак, ген. Генетика деган фан ҳам бор. Ўзбекчасига айтсак, таг, ўзак дегани. Тагли-тахтли, палаги тоза дейилса, насл-

да уруғнинг саралигига, ҳайвоннинг зотдорлигига аҳамият берилди-ку, нега энди биз авлодимиз тақдирига бефарқ қараймиз. Бу масалани севганига ўзатаман, яхши кўрганига уйлантирамиз, деб кўя қолиш дуруст эмас. Насл-насаби ҳам сўраб-суриштирилгани маъқул. Зеро, ёшларда эҳтирос кучли, аммо турмуш тажрибаси етарли эмас.

Бир ҳаётини мисол, балки кичик хотира десак тўғрироқ бўлар: истеъдодли актёрларимиздан бири ўзи билан бирга рол ижро этаётган актрисага уйланаман, деб туриб олибди. Отахон ўғлининг бу ҳою-ҳавасига қарши бўлгани сабаб ўша вақтда Кинематография кўмити билдиради.

Никоҳда икки томон тенг ва бир-бирига муносиб бўлиши шарт. Агар шундай қилинмаса, турмуш мустақкам бўлмайди, эрнинг хотиндан, хотиннинг эрдан кўнгли тўлмайди. Кўёв ва келин кўйидаги олти ҳолатда бир-бирига яқин бўлиши керак.

1. Насл-насаб бўйича Насл-насаб зот дегани, юнонча айтсак, ген. Генетика деган фан ҳам бор. Ўзбекчасига айтсак, таг, ўзак дегани. Тагли-тахтли, палаги тоза дейилса, насл-

насаби яхши деган маъно анг-лашлади. Бинобарин, насаб аждоддан авлодга қон орқали ўтувчи гендир. Ўша генини сақлаб қолиш ва софлаб бориш учун қуда-анда туттинишда қудангиз ва унинг аждодлари кимлар бўлганига эътибор қаратиш шарт. Етти пушти, яъни етти аждодини сўраб-суриштиринг. Ўтмишда улардан бирида кузатишга қараганда, келин одам неваро ва чеварангизда бўй кўрсатиши эҳтимолдан узоқ эмас. Шундай ҳолатлар турмушда учрамоқда ҳам. Етти пуштини суриштирсангиз, сабаби очилиб қолмоқда.

Қиз чиқариш ва ўғил уйлантириш — жиддий масала. Авлодингиз давомчиси кимлар бўлади, шу ҳал этилмоқда, ахир. Ҳатто зироатчилиги чорвачилик-

актрисага уйланди. Тўйдан кейин уч ой ўтар-ўтмас келин-пошша «Ялтафильм» томонга қочиб кетибди; деб эшитдим.

2. Ижтимоий мавқеа бўйича — Келин фаррошнинг қизи-ю, кўёв вазирининг ўғли бўлса, бундай оиланинг мустақкам ва бардавомлигига ишонч оз, чунки улар турли шарт-шароитда во-яга етган, гап-сўзи, еиши-ичи-шидан тортиб кийинишию одат-ларига ҳар хил бўлган. Одамлар ҳам турфа, бири бўлмаса, бошқаси «Ха, у ўзи ким бўлибди, бир фаррошнинг қизи-да, кўрмаганинг кўргани курсин», дейди. Гарчи бундай оилада эр-хотин иноқ бўлсалар-да, айна ҳолат атрофдаги кишиларга эриш туолиши мумкин. Яхисси, оила қуришда ижтимоий мавқеа ҳам тенглик, жилакурса,

яқинлик бўлгани маъқул.

3. Билим ва савия

Бу борада ҳам келин ва кўёв тенг бўлгани мақсадга мувофиқ. Инсон билимли бўлиш учун ҳам, савиясини юксалтириш учун ҳам

Муаммо атрофидаги ўйлар

ўқиши ва яна ўқиши керак: баъзилар ўқишга мойил бўлади, баъзилар эса бундай эмас. Ўқиган одам билан ўқимаган одамнинг дунёқараши ўртасида катта фарқ бор. Бири богдан келса, иккинчиси тоғдан келади. Оқибатда орада келишмовчилик келиб чиқади. Шундай келиш-мовчиликлар юз бермаслиги учун келин ҳам, кўёв ҳам билим ва савияда тенг бўлмоғи керак.

КАФОАТ

4. Дид ва фаросат

Мақсадимиз тушунарлироқ бўлиши учун бу икки сўзга изоҳ бериб ўтамыз. Дид — гўзаллик-ни, нафосатни ҳис этиш ундан завқ олиш қобилиятидир. Бундай қобилият, таассуфки, ҳам-мада ҳам бўлавермайди. Фаросат — зийраклик, яъни тез англаб, тушуниб олишдир. Афсуски, бу қобилият ҳам барчага тенг ато этилган эмас. Келин ва кўёв бир-бирдан гўзаллик кидирса, бир-бирини имо-ишора билан тушуна олса, кўнглилар чарогон, олам гулистон.

5. Имон ва эътиқод

Келин ва кўёв ўртасида имон ва эътиқодда бирлик бўлиши шарт. Шундай бўлмаса, оилада маънавий бирлик бўлмайди. Демак, эр ва хотин қалбан ва ақлан бир-бирини тушунамайди. Эр болаларини ўз имони ва эътиқоди бўйича тарбиялашга уринади, хотин ҳам ўз имони ва эътиқоди бўйича фарзанд тарбиялашга интилади. Демак, болаларга тарбия бериш бора-сида яқинлиқ бўлмайди.

Ҳаётини тажрибамга таяниб айта оламани, ўз имони ва эътиқодидаги қиларга уйланимаган ўзбек йигитларининг оилавий тақдирини кўнглидагидек бўлмайди, фарзандлари ота-онаси етишган мартабага эришмади, бир неча поғона қўлида қолиб кетди. Қариганида хотинидан меҳр-оқибат кўрмади, айримлари ҳатто қаровсиз ҳолатга тушиб қолди. Ваҳоланки, ҳаётнинг гўзаллиги қариганда, кексайганда жуфти ҳалолдан, фарзандларидан иззат-икром кўришида кўзи қомиллаётганда йиллаб туриб, сув томишувчилари бўлишидадир. Бунинг учун ўртада ягона имон, ягона эътиқод бўлмоғи шарт.

Мусулмон эркак мусулмон аёл билан турмуш қўриши, ўзбек

йигити ўзбек қизи билан умргузаронлик қилиши мақсадга мувофиқ, деб биламан. Шу ўрин-тенг бўлгани мақсадга мувофиқ. Инсон билимли бўлиш учун ҳам, савиясини юксалтириш учун ҳам (қозоқ, қирғиз, туркман, қорақалпоқ, уйгур, бошқир, қрим-татар, турк, болқор, татар, мари, чуваш, қорачой ва бошқалар) аслида ягона турк халқи, Абутурк отанинг авлод-ларидир.

Миллатсевар ўзбек йигити бошқа имон ва эътиқоддаги қизга уйланишга бўлса, ўзбек йигитига турмушга чиқиш имконида маҳрум бўлиб, санокдан тушиб қолаётган ўзбек қизини бир кўз олдиға келтирсин, тасаввур қилиб кўрсин...

Ҳар кимники ўзига, ой кўри-нур кўзига. Телевидениенинг «Маданият ва маърифат» кана-лида «Об-ҳаво» маълумотини кўрсатиш асносида намойиш қилинаётган 14 худудимизнинг 14 вақиласига бир эътибор бер-ринг-а: бир-бирдан сулув, айна пайтда нимаси биландир фарқли: бу қиё боқишлар, бу сузилиб қарашлар, бу қўш учир-ишлар, бу «қўз билан» гап-ришлар... Бу таърифларим ўзбек қизини бошқалардан ус-тун қўйиш эмас, балки миллатим вақиласига бўлган меҳрим ифодасидир. Қизларимиз минг йиллардирки, шундай сулув экан, бу ёғига ҳам палагимиз тоза сақлансин, демоқчиман. Бу эса кафоатнинг олти тала-бига тўла риоя қилишимизга боғлиқ.

Гўзаллик қондандир. Қоннинг софлиги эса имон ва эътиқод-нинг мустақамлигидандир.

6. Мулкдорлик

Мулк — эрк асоси. Эркин ин-сон эркин яшайди, бировга муҳтож бўлмайди, ўзига юқун-майди. Қашшоқлик, ҳатто куфрга элтади, дейдилар. Кам-бағалроқ оилада ўсган, гариб-гина уйда бўй етган оилада қиз ёки йигит егани олдида, ема-гани ортида бўлиб келган, са-ройдек уйларда катта бўлган қиз ёки йигит билан бахтли оила қуришига қафолат бериш душвор. Табиийки, муҳтожлик-да катта бўлган қиз ёки йигит зинақор ва ақсина, бадавлат оилада катта бўлган қиз ёки йигит танитқорқ бўлиши мум-кин. Бинобарин, тарки одат амри маҳолдир. Оила мустақ-кам бўлиши учун одатларда бирлик, уйғунлик керак.

«Кафоат» тушунчаси юқори синфларда, коллеж ва лицей-ларда ўқитилса, қиз ва йигит-ларни оилага тайёрлашга доир сабоқлардан жой олса мақсад-га мувофиқ бўларди, деб ҳисоб-лайман.

Абдуқаҳор ИБРОҲИМОВ,
Ўзбекистон Республикаси
санъат арбоби, профессор

КУРАШИБ ЭРИШИЛМАГАН ҒАЛАБА — ҒАЛАБА ЭМАС!

Инсон доимо орзу-ният билан яшайди. Лекин барча орзу-ниятлар дарҳол рўёбга чиқавермайди. Ҳаёт шуниси билан синоатли. Армон кимда йўқ, дейсиз! Баъзан самимий мулоқот чоғида кўнгли тубидаги айрим орзу-армонлар беҳитиёр юзга чиқади.

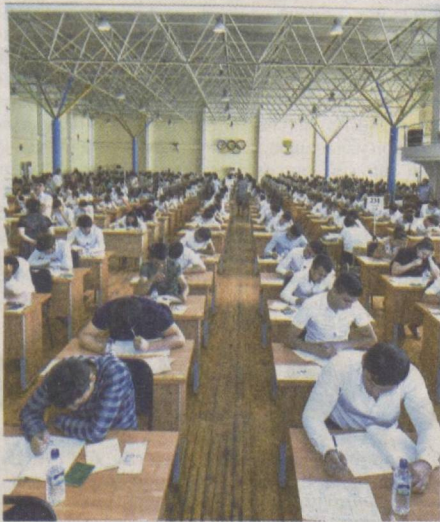
Маънавий тарғибот тадбирлари юзасидан узоқ туманлар, чекма қалаларда бўламиз. Одамлардан ҳол-аҳвол сўраб, муаммолари билан қизика-миз. Меҳмондўст, меҳнаткаш халқимиз «дардини дастурхон» қилишни унчалик ҳушламайди: «Ҳеч кимдан кам эмасмиз. Ҳамма ниятларимизга аста-секин эришяпмиз. Бировдан аввал, бировдан кей-ин, дегандек...»

Яна бир бор, «Муаммо йўқми?» дея сўрасак, бир отахон узоқ ўйланиб: «Болаларимни ўқита ол-мадим. Аммо ҳаммасининг тирикчилиги яхши, рўзго-ри обод», дейди.

Онг ости муаммолари

«Болаларимни ўқита олмадим...» Бу жумлани фақат ўша отахондан эшитганимизда, шунчаки бир инсоннинг армони-да, деб қўя қоладик. Аммо шундай мазмундаги иборалар тез-тез қулоққа қалинаверса, кишини уйлантириб қўярсан...

Ҳозир нафақат абитуриентлар, балки ота-она-лар ва бобо-бувилар учун ҳам ҳаяжонли, беҳало-

ват қулар кечаяпти. Иمتихонларга тайёргарлик ва «тест ёдлаш»лар бир томон бўлса, ақсарият ота-оналардаги фарзандини «ўқишга қиритиш» ҳақида-ги ўй-хаёллар — бир ён!

Ўзимизга хос бўлган қизиқ одатларимиз бор-да. Масалан, бирор ғамхўр ота ёки олижаноб ин-сон ҳақида гап кетганда, баъзан: «У фарзанд (ука-сингли)ларини яхши ўқишларга қиритди, яхши иш-ларга жойлади, уйли-жойли қилди», деганга ўхшаш гапларни кўп эшитамиз. Бу гапларнинг моҳиятига эътибор бермаймиз. Тўғрироғи, бундан уйдабурун-лик ва ғамхўрлик намунаси, деб тушунаемиз. Ме-нимча, мана шулар ҳам асл ўзбекона жумалар бўлса керак. Чунки бизда айрим ота-оналар ўз фарзандини ўқишга қиритади ва яхши ишларга жойлайди. Ва бунинг учун барча имкон ва воси-таларни ишга солишга ҳаракат қилади.

Аслида, боланинг ўзи бирорта касбни танлаб, астойдил интилиб, «тиришиб-тирмашиб» ўқишга кириши ва ўз савий-ҳаракатлари ила иш топиши керак эмасми? Ана шундагина ёш инсон учун ўқиш ва ишнинг қадри баланд бўларди. Шундай йўл тутилганида, ёш мутахассиснинг ўз касбига бўлган меҳри ошарди.

Бундан анча йиллар бурун нуфузли институтда дарс берувчи дўстим, ўқув юртига кириш балла-рини тўплай олмаган абитуриентларнинг ота-она-лари ва бобо-бувилари шахсан Президентга ёзган ариза-шикоятномалари ҳақида сўзлаб берганди. «Неваро кириш имтиҳондан йилқилса, шикоят ха-тини нега ўзи эмас, бобоси ёзиши керак? — де-ганди у. — Ҳатто баъзи шикоят хатларида, «Хиз-мат кўрсатган маданият ходими», «Фан арбоби», «профессор, фалон орден соҳиби...» каби олган унвон-у даражаларини ҳам санаб ўтишди...»

Ўша сўхбатдан сўнг «ўқиш ва ишга қиритиш» жумласи ҳақида кўп ўйлайдиган бўлдим. Чунки, кўпинча «ғамхўрлик ва уйдабурунлик»ка йўйилу-ви шу каби ҳаракатлар ортида қанча қинғир иш-лар, жиноят — коррупция... ётиши ва бу ҳамюрт-ларимизни моддий-маънавий жиҳатдан ҳолдан тойдираётгани ҳеч кимга сир эмас.

Дўстимнинг ҳикояси: «Тўрт ўғлимни институтга жойладим, тўрталаси ҳам олий маълумотли мута-хассис», — дея мақтанади бир отахон. «Ўша фар-зандларингиз қардаз ишляяпти?», — десам, ҳеч иккиланмай: «Тўртовчи ҳам Россияга ишга кетган. Икитаси дачада назоратчи, икитаси дом кура-ди. Анақина «қўқи»дан юбориб туради, қурган қо-шонларини кўрсангиз, озгингиз ланг очилиб қолади», — деб қаддини керади. «Россияга ишга кетар экан, нега ўқитдингиз?», — дедим унга.

«Ия, қизиқмисиз, одамлар айтмайдими, ўғилла-рини институтда ўқита олмади деб. Ҳозир давр-ларда тўрт ўғлимни ҳам ўқитганман, деб гурурла-наман», — дейди...

«Худо хоҳласа, шу ўқишни тугатсанг, яхши жой-ларда ишлайсан. Пичоғинг мой устида бўлади. Пира олишинг шарт эмас. Одамларнинг ўзлари «рози бўлиб» ташлаб кетгани ҳам сенга мана бун-доқ етади! «Тушуми» зўр. «Худо ойликдан эмас, «қунлик»дан қисмасин!» деган гапларни эшитган-мисан?»

Фарзандига ана шундай «қимматли» ўғит бераётган «меҳрибон» ота-оналар ҳам афсуски, учраб туради. Хўш, улардан шундай «ўғит» олган бола ким бўлиб чиқади? Порахўр бўлади-да!

Фарзандларини шу тарика ўқиш ва ишга «ки-ритиш» ташвишлари бошқа миллатларда ҳам бор-микан?

Дейлик, инглиз аслзодасининг боласи ўқишга ўзи қиради («Йиқилиш» ҳам мумкин!). Ўқиш да-вомида пул ишлаб, ўзини-ўзи таъминлайди, сўнгра бирор кичик вазифада иш бошлайди. Япон ва не-мис бойларининг фарзандлари ўз кучи ва инти-лишлари орқали бойлик ва машхурликка эришиш-нинг машаққатли йўлларини босиб ўтиши ҳақида ҳам кўп ўқиганмиз. Бу ҳолат очиги, бизга бироз эриш туюлади. Бизда айримлар, «Энгимдаги чо-понимни сотиб бўлса ҳам, фарзандимни ўқита-ман», дея самимий ният қилади. Ахир, фарзанди тугул, бешикдаги неваро-чеваралари учун ҳам да-нгиллама улар қуриб қўйганлар бор. Ўшалардек бўлишга интилувчилар ҳам анча-мунча. «Ҳасад эмас, ҳавас қилиш керак», деган ибора ортида баъзан шундай машаққатлар ётади. Аслида бу ҳавас эмас, балки кўр-кўрона тақдир, ҳолос. Ота-онанинг «ўқишга қиритиш» учун қилаётган саъй-ҳаракатлари айрим ёшларни беғамлик, лоқайд-лик, ўз кучи ва имкониятларига ишонмаслик, бо-қимандаликка ўргатиб қўйди.

Собик тузум даврида яхши билим олишдан кўра, дипломни қўлга қиритиш муҳимроқ эди. Миллий республикаларда онгли ва чуқур билим-ли одамлар кўпаймаслиги учун мустақкамчилар ана шундай «ўқиш»ни атайлаб жорий қилишган. Илгари ўқишга кириш (қиритиш)нинг йўллари кўп эди. Масалан, бир ҳамқишлоғимиз «бошини оғри-тиб» имтиҳонларга тайёрланиб юрмасдан, иккита букани яхшилаб боқишга киришганди. Баъзан бу-қаларининг сағрисиға шапатиллаб: «Мана, менинг танқаларини!» дерди дўстларига. Ҳар ҳолда, бе-жизга айтмаган экан — буқаларини сотиб, ўқишга кирганди. Бировларнинг ўрнидан имтиҳонга ки-риб, яхши баҳо олиб чиқувчи шоввозлар ҳам бўларди. Қийин саволлар тушган биттени илга боғлаб, пастта туширар, пастда қулиб турган ше-риги тайёр жавобларни илга боғлаб қайтарарди. Қизиги — бу «абитуриент» айнак дараза ёнидан қандай жой олиб ўтиради, очик даразадан галтак ипга қоғоз боғлаб туширишини нега ҳеч ким кўрмайди — бунга ақлимиз бовар қилмасди.

Кириш имтиҳонлари ўрнида тест синовалари жорий қилинган. «Энди гиромлик ва қинғир йўллар билан ўқишга кириш (демак, порахўрлик ҳам) бар-ҳам топади», дея жуда кўпчилик қучварани хом са-наган экан. «Топагон ва ақли!» инсонлар олдида аллақандай тестлар нима деган гап? Ҳар қандай шароитда ҳам қўҳна мақол амалда: пул бўлса — чангалда шўрва! Афсуски, диплом олишга иштиёқ бугунги ёшлар орасида ҳам оз эмас.

Яна ўша савол: хўш, бундай можаролар фақат биздами? Бошқа юртларда йўқми, бундай «тад-биркорлик»? Балки аллақадерларда бўлса, бордир. Лекин бу каби уятли ҳолатларни таққослашдан нима маъно бори? Ҳар ҳолда, «немис Ганс ўз фар-зандини ўқишга қиритди, япон Хашимото бола-сини «ёғли иш»га жойлади», каби гапларни ҳеч қайда ўқимаганмиз, эшитмаганмиз ҳам. Яна, қай-дам?

Ўқишга кирган талабанинг беш мақсоди — илм олиш, касбини пухта эгаллашдан иборат бўлса қани эди! Афсус, кўпинча бундай эмас. Аввали қинғир ва гирром билан бошланган иш, ундан кейинига ҳам ўшандай давом этаверади...

Қуни кеча Ўзбекистондаги олий таълим муасс-салари ректорлари абитуриентлар ва уларнинг ота-оналарига мурожаат йўллади. Мурожаатда: «Ҳар ишда ҳалол ва виждонан йўл тутиш, олий таълим муассасаларини ҳақиқий маънодаги маърифат ва ҳалоллик масканига айлантириш, шунингдек, бу йилги қабул жараёнини шифоф, адолатли ва ҳалол ўтказишга ваъда берамиз», дейилган.

Амир Темури бобомизнинг, «Курашиб эришил-маган ғалаба — ғалаба эмас» деган ҳикматини ба-ланд тутуш вақти келди!

Бахтиёр ҲАЙДАРОВ

МАКОМ ХАЛҚЛАРНИ БИРЛАШТИРАДИ

Устозлар таърифига кўра, мақомотда дилини ажиб сеҳрга чулғайдиган, ақлга қувват бахш этадиган, инсон руҳиятини тозалайдиган, гўзал фазилатлардан сабоқ берадиган қудрат бор. Бир неча йил мақом санъати пасайиш даврини бошдан кечирди. Аммо унинг ворисийлик ришталари ҳеч қачон узилган эмас. Энг қийин пайтларда ҳам миллат руҳининг ифодаси, эзгуликка давлат этувчи омил сифатида ардоқлаб келинган.

Ўзбекистон Республикаси Президенти-нинг Қарорига биноан шу йил 6-10 сентябрь кунлари Шаҳрисабз шаҳрида «Халқаро ма-қом санъати анжумани»нинг ўтказилиши фикримизнинг тасдиғидир. Ҳозирги кунда мазкур қарорда белгиланган топириқлар ижросини таъминлаш ҳамда анжуманда қат-нашис истагини билдирган яккахон мақом хонанда, созанда ва мақом ансамблларини ҳамда анжуманга ташриф буюриш истаги-ни билдирган меҳмонларни муносиб қутиб олиш мақсадида Ўзбек миллий мақом санъ-ати марказида қизгин тайёргарлик кетаяпти.

Анжуманда иштирок этиш истагини бил-дирган хорижий давлатларнинг яккахон ма-қом хонанда, созанда ҳамда мақом ансамбл-ларининг ижод намуналарини кўриб чиқиш учун Саралаш комиссияси йиғилишлари ўтказилди. Комиссия раиси, Ўзбекистон халқ

ҳофиз Маҳмуджон Тожибоев, комиссия аъзолари: Ўзбекистон халқ хофизси Ҳасан Ра-жабий, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ар-тист Тоир Қўзиев, Ўзбекистон давлат кон-серваторияси «Аънавий ихрочилиқ кафедр-аси» катта ўқитувчиси Ўткир Қодиров, Тур-гун Алиматов номидидаги жамоат бирлашма-си раҳбари Алишер Алиматов форум сай-тига келиб тушган барча хорижий давлат-лар вакилларининг ихроларига Низом та-лаблари доирасида профессионал ва хо-лисона баҳо бердилар.

Комиссия аъзоларининг маълум қилиши-ча, ҳозирга қадар АҚШ, Эрон, Италия, Аф-ғонистон, Хиндистон, Тожикистон, Қирғиз-истон, ХХР, Исроил, Туркия, Сурия, Белгия, Германия ва Белоруссия каби олтимидан ортиқ хорижий давлат вакиллари анжуман-да иштирок этиш истагини билдирган.

Халқаро анжуман доирасида «Мақом му-сика санъати ва унинг жаҳон цивили-зациясида тутган ўрни» мавзусида кон-ференция ўтказиш режалаштирилган. Ҳозиргача ўн саккиздан ортиқ хорижий давлат музикашунос ва мақомшунос олимлари, таниқли санъаткорлар, етук мутахассислар ва фахрий меҳмонлар мазкур тадбирда иштирок этиш истаги-ни билдиришди.

Ўзбекистон Республикаси Маданият вази-рининг биринчи ўринбосари, ижодий гуруҳ раҳбари Озодбек Назарбеков, Ўзбек миллий мақом санъати маркази бош ди-ректори Соибжон Бегматов ҳамда ижод-ий гуруҳ аъзолари Шаҳрисабз шаҳрида-ги тайёргарлик жараёни ҳамда Оқсарой майдонида амалга оширилган ишлар би-лан танишдилар.

Қуни кеча Ўзбекистон давлат консервато-риясида Халқаро мақом санъати анжумани доирасида ўтказилаётган мақом ихрочили-ри танловида иштирок этиш истагини бил-дирган ўзбекистонлик яккахон мақом хонан-да ва созандалари ҳамда мақом ансамбл-ларининг саралаш босқичи бўлиб ўтди.

Рашидаҳон ҲАСАНОВА,
марказ ходими

Муассис:
ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
Ҳа.ш.қ.р.лар.и.ш.з.:
ЎЗБЕКИСТОН БАДИЙ АКАДЕМИЯСИ

Сайтимизга ўтиш учун QR-кодни телефонингиз орқали сканер қилинг.

O'zbekiston
adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 100083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Электрон манзилимиз: uzas.gzt@mail.ru

Таққид ва адабиётшунослик бўлими: 233-58-86 Санъат бўлими: 233-56-40
Ижтимоий ҳаёт бўлими: 233-57-42 Назм ва наср бўлими: 233-58-60

Бош муҳаррир
Ўқтам
МИРЗАЁР

Тахририятга келган қўғмақлар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри тахририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Масъул котиб — Асрор СУЛАЙМОНОВ
Навбатчи муҳаррир — Ҳумоюн АКБАРОВ
Саҳифаловчи — Зафар РЎЗИЕВ

«ШАРҚ» наشريёт-матбаа акциядорлик компанияси босмаҳонаси.
Босмаҳона манзили: Буюк Турон кўчаси, 41-уй.

Босишга топшириш вақти — 21.00. Босишга топширилди — 22.45

Газета Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 26.11.2014 йил 0283-рақам билан рўйхатга олинган.
Адади — 6150. Буюртма Г — 882. Ҳажми — 4 босма табоқ А-2.
Нашр кўрсаткичи — 222. Тақсиротлар учун — 223. 1 2 3 4 5

ЖУМА ҚУНАРИ
ЧИҚАДИ.

СОТУ